

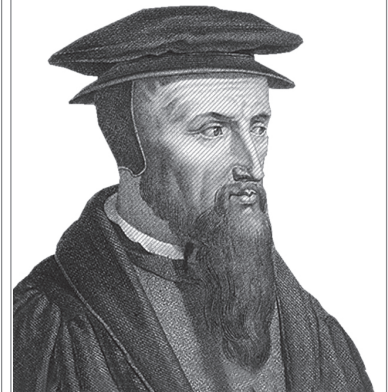
R reformacijai 500 1517 / 2017

2017 metais daugelis krikščioniškų šalių švenčia 500 metų Reformacijos jubiliejų. 1517 m. spalio 31 d. Martynas Liuteris paskelbė 95 tezes dėl to meto bažnyčios žalingų ir Šventojo Rašto neatitinkančių praktikų. Šis įvykis lyg žiežirba uždegė didžiulę liepsną Europoje ir paskatino ją žengti dvasinio bei kultūrinio atsinaujinimo keliu.

2017-ieji paskelbti Reformacijos metais ir Lietuvoje. Mūsų tautoje Reformacija paliko ryškų pėdsaką – skatino visapusišką kultūros pakylėjimą: suteikė daug iškilų, meilę Šventojo Rašto mokymui bei gimtajai kalbai puoselėjusių, raštijos ir kultūros srityse veikusių, švietimo sistemą formavusių asmenybių, tarp kurių yra ir

Martynas Mažvydas, Kristijonas Donelaitis, Jonas Bretkūnas, Abraomas Kulvietis, Andrius Volanas, Radvila Juodasis ir kt.

Šis laikraštis skirtas šiam reikšmingam jubiliejui paminėti. Reformatorių idėjos nepaseno, jos ir šiandien kreipia tikinčiųjų mintis ir širdis į tai, kas svarbiausia – į mūsų Gelbėtojo Evangelijos žinią.

Jonas Kalvinas

Be Evangelijos viskas yra nenaudinga ir tuščia; be Evangelijos mes nesame krikščionys; be Evangelijos visi turtai tėra skurdas, visa išmintis Dievo akyse – kvailystė; stiprybė – silpnumas, o visas žmogaus teisumas teužsitraukia Dievo pasmerkimą. Tačiau pažinę Evangeliją, tampame Dievo vaikais, Jėzaus Kristaus broliais, šventųjų miesto gyventojais, Dangaus Karalystės piliečiais, Dievo paveldėtojais kartu su Jėzumi Kristumi, kuris vargšus padaro turtingais, silpnus – stipriais, kvailius – išmintingais, kuris išteisina nusidėjėlius, paguodžia apleistuosius, abejojantiems suteikia pasitikėjimo, o vergus išlaisvina.

Jonas Kalvinas, *Pratarmė prancūziškam Naujojo Testamento vertimui*

GABRIELIUS LUKOŠIUS

Ką mums reiškia Reformacija?

Gabrieliūs Lukošius

Reformacijai – penki šimtai metų. Lietuvos Respublikos Seimas 2017-uosius metus paskelbė Reformacijos metais. Kuo ypatinga Reformacija, kad mes, Lietuvos gyventojai, turėtume minėti jos penkių šimtų metų sukaktį ir visus metus prisiminti kažkada praeityje prasidėjusį religinį atsinaujinimo sąjūdį?

Mums, gyvenantiems šiandien, Reformacija gali

atrodyti kaip dėsningas, neišvengiamas, beveidis praeityje vykęs visuomenės gyvenimo pokytis. Tačiau taip nėra. Ją subrandino ir pradėjo Kūrėjo įkvėpti žmonės, naujai atradę pamirštas Dievo Žodžio tiesas ir ėmę skelbti jas savo amžininkams.

Reformacija – tarsi ugnikalnis, kurio artėjantis išsiveržimas girdėjosi jau kelis ankstesnius šimtmečius. XII amžiuje Pietų Prancūzijoje –

Pjeras Valdo, XIV amžiuje Anglijoje – Džonas Viklifas, XIV amžiaus pabaigoje – XV amžiaus pradžioje Čekijoje – Janas Husas, XV amžiuje Italijoje – Džirolamas Savonarola ir kiti kėlė į šviesą bažnyčios dvasininkų korupciją ir Šventąjį Raštą matė kaip aukščiausią autoritetą tikėjimo klausimais. Jie kalbėjo apie atsinaujinimo būtinybę, tačiau buvo apšaukti eretikais, ir daugelis iš jų mirė kankinių mirtimi.

Nukelta į 2 p.

Ką mums reiškia Reformacija?

Atkelta iš 1 p.

Eretikų etiketė dar ilgai lydėjo juos ir po mirties, nors jie kovojo, kad žmonės pažintų dievišką gailėstingumą ir tiesą.

Tik tuomet, kai Martynas Liuteris paskelbė savo devyniasdešimt penkias tezes, visoje Europoje prasidėjo regima permainų banga – išsiveržė jau kelis šimtmečius dundėjęs ugnikalnis.

Paprastas vienuolis, nesvajodamas apie jokių globalių judėjimų, savo teiginiais pasipriešino oficialios bažnyčios įteisintam žmonių apgaulinėjimui (indulgencijų praktikai). Jis išdrįso praskleisti šimtmečiais formuotų religinių prietarų šydą. Paprasti žmonės už pinigus išgydavo bažnytinius nuodėmių atleidimo raštus, nes buvo įtikinti, kad tokiu būdu patys gauna nuodėmių atleidimą ir padeda jau mirusiems savo giminaičiams, esantiems skaiestykloje. Liuteris sugrįžo prie Šventajame Rašte apreikštos Dievo tiesos: norint susitaikyti su Dievu, žmogui nereikia pirkti atleidimo raštų nei sau, nei savo artimiesiems. Dievas atleidžia nuodėmes dovanai per tikėjimą Kristumi. Paskelbta tiesa plito tarsi ugnis išdžiūvusioje žolėje. Pildėsi Viešpaties Jėzaus Kristaus žodžiai – „Jūs pažinsite tiesą, ir tiesa jus išlaisvins“. Martynas Liuteris ir kiti reformatoriai ėmė skelbti Evangeliją ir laikyti pamaldas gimtąja žmonių kalba (ne lotyniškai). Išversdami Šventąjį Raštą į gimtąją kalbą, jie padarė jį prieinamą visiems tikintiesiems. Norėdami perduoti žmonėms Gerąją Dievo Žinią ir atverti jiems Šventojo Rašto lobyną, reformatoriai siekė visų žmonių raštingumo. Tik dėl tokio jų troškimo ir mes, lietuviai, šiandien kalbame ir rašome lietuviškai. Tai – Reformacijos nuopelnas.

Stebina Reformaciją pradėjusių žmonių drąsa kalbėti apie neteisybę, kurią jie matė, ir skelbti Dievo apreikštą tiesą. Kas privertė suabejoti šimtmečiais nusistovėjusia tvarka, nepajudinamais religiniais autoritetais ir apie tai atvirai prabilti, išdrįsti pasipriešinti tuometinei bažnytinei valdžiai, žinant, kad toks elgesys gali baigtis kankinimais ar net mirtimi ant laužo? Toks ryžtas galėjo kilti tik iš labai tvirto įsitikinimo. Jie aiškiai matė, kas tikra ir teisinga, ir už tai kovojo. Noras skelbti Evangelijos tiesą, šimtmečiais slėptą po religiniais prietaisais, buvo stipresnis už baimę. Stulbinanti drąsa.

Liuteris sugrįžo prie Šventajame Rašte apreikštos Dievo tiesos: norint susitaikyti su Dievu, žmogui nereikia pirkti atleidimo raštų nei sau, nei savo artimiesiems. Dievas atleidžia nuodėmes dovanai per tikėjimą Kristumi.

Kaip ir kodėl einant amžiams Bažnyčios vadovai taip nutolo nuo Šventojo Rašto tiesos, kad ėmė persekioti pažinusius Evangeliją ir skelbiančius ją kitiems?

Neturėtume tuo stebėtis. Žmogui paprasta patikėti, jog jis pats, labai pasistengęs gali gyventi Dievui patinkanti gyvenimą. Jis stengsis laikytis Dievo įsakymų, ir Viešpats privalės jį priimti. Šis klaidingas požiūris smelkėsi į Bažnyčią nuo pat krikščionybės pradžios. Jau pirmieji

apaštalai kovojo su tokiu įsitikinimu: *Žinome, jog žmogus neišteisinamas įstatymo darbais, bet tikėjimu į Jėzų Kristų. Mes itikėjome Kristų Jėzų, kad būtume išteisinti Kristaus tikejimu, o ne įstatymo darbais; nes įstatymo darbais nebus išteisintas nė vienas žmogus. <...> jei teisumas įgyjamas įstatymu, tuomet Kristus mirė veltui* (Apaštalo Pauliaus Laiško galatams 2 skyriaus 16 ir 21 eilutės). Aštrūs apaštalo laiško žodžiai žadino ne tik pirmojo amžiaus tikinčiuosius – jie neprarado savo aktualumo iki šių dienų. Tačiau mes, žmonės, esame linę nukrypti nuo tiesos kelio. Naujojo Testamento autorių raštai buvo skirti visiems tikintiesiems, bet einant laikui imta galvoti, kad pamaldų metu teisinga juos skaityti tik lotyniškai. Nors apaštalai aiškiai liudijo, kad jie ne savo šventumo pagrindu tarnavo Dievui, mintis apie jų ypatingą šventumą amžių bėgyje užvaldė tikinčiųjų protus.

Kas nors turėjo atskleisti įslinkusius paklydimus ir sugrąžinti žmones prie Kristaus Evangelijos.

Reformacija pradėjo šį darbą, bet jis dar toli gražu nebaigtas.

Net šiandien, po penkių šimtų metų nuo tos pradžios, daugelio mūsų valstybės gyventojų sąmonėje Reformacija dar neprasidėjo. Aukojamos mišios už mirusiuosius, šventinamos kapų duobės, garbinami šventieji, tikima dvasininkijos išskirtinumu, įvairiausiais religiniais prietaisais ir nepažįstamas Šventasis Raštas, o Reformacijos pradininkai dar tebevadunami atskalūnais bei eretikais. Valgome Reformacijos vaisius (rašome ir skaitome savo gimtąją kalbą), bet, deja, nepažįstame medžio, ant kurio jie užaugo.

TOMAS ŠERNAS

Kas yra Reformacija?

Žodis „reformacija“ reiškia pertvarką ir atsinaujinimą. Kai galvoje turimas Vakarų Europoje XVI amžiuje kilęs platus sąjūdis, palietęs ir sudrebinęs daugelį šalių bei jų visuomenių gyvenimo sričių, visa tai pristatoma ne nuo „pradžios“, bet maždaug „nuo vidurio“. Kaip palyginimą galima naudoti knygas ir straipsnius apie sodininkystę – dažniausiai juose pasakojama apie ką nors, ką reikėtų suprasti ir padaryti, lyg numanant, jog iki tos vietos, nuo kur prasideda pasakojimas, skaitytojas apie agronomiją ir sodininkystę viską žino. Apie Reformaciją rašoma panašiai – „nuo vidurio“, visai nesirūpinant, jog mažai kas žino apie jos priežastis ir pradžia.

Apie priežastis aiškinama įvairiai – tai priklauso nuo aiškintojo įsitikinimų ir žinių. Dažnai pasitaikantys aiškinimai yra maždaug tokie: viduramžiškoje visuomenėje brendo socialinės permainos, nuskurdo valstiečiai ir smulkūs bajorai, miestai kovojo už savo teises, žmonių netenkino *aklas tikėjimas*, universitetuose kūrėsi humanistų grupelės, smuko Romos autoritetas ir įtaka, pradėtos spausdinti knygos. Prekyba atleidais rodė, kad tikėjimas virto komerciniu sandėriu, – į Romą plūdo nuolatos didėjantys pinigų srautai iš Vokietijos bei kitų šalių, o tai sukėlė ir turtingų bei galingų valdovų nepasitenkinimą...

Tačiau toks aiškinimas nurodo tik simptomus, tik aplinkybes, bet ne priežastis. Reformacijos pradžios priežasčių neįmanoma suprasti, jeigu yra ignoruojama

Tomas Šernas

ir nesuvokiama pati krikščionybė. Panašiai atrodytų, jeigu ekonomistai ekonominėmis prielaidomis aiškintų apie meną ir jo atsiradimo priežastis.

Kur slypi Reformacijos priežastys ir pradžia?

Mūsų eros pradžioje, t. y. netrukus po Kristaus gimimo, Romos imperijos užkampyje atsitiko keistas dalykas, pakeitęs Europos ir pasaulio istoriją. Tai aprašyta Evangelijose ir kituose Jėzaus Kristaus pasekėjų raštuose. Juose aprašomi iš esmės du svarbiausi dalykai: Jėzaus nukryžiuavimas, mirtis ir prisikėlimas bei Jo mokymas apie žmogaus išganymą. Jėzus pasiaukėjo už tave. Tik Jo auka ant kryžiaus yra tavo viltis.

Evangelijos ir apaštalų laišakai nėra legendos ir mitai – tai užrašyti pasakojimai apie nesenus įvykius, kurie keitė žmonių pasaulėžiūrą. Jie pernelyg įtaigūs, kad būtų mitai. Jie pernelyg veiksmingi legendoms, nes tie pasakojimai keitė ir dabar keičia šalis. Krikščionių išpažįstama bei

skelbiama Evangelija, Geroji Naujiena, buvo visai kas kita nei žydų monoteizmas ar pasaulyje paplitę pagoniški tikėjimai ir mistiniai rytų kultai. Visi artimi Jėzaus mokiniai (išskyrus apaštalą Joną) žuvo kankinių mirtimi. Tai – kažkas visai neįprasta, to negalėjo sugalvoti žmogus. Tai – tarsi sausoje, nevaisingoje žemėje netikėtai su jėga išsiveržęs šaltinis, gyva viltis gyvenimo rūstume ir beprasmybėje.

Laikui bėgant, krikščionybė įgavo valstybines galias, nuo Jėzaus Kristaus gimimo buvo pradėtas skaičiuoti laikas. Ilgainiui tą gyvą šaltinį pasistengta nukreipti „tvarkinga“ kryptimi ir net užtvenkti „plytų užtvanka“. Šaltinis prasiveržė. Iš pradžių neatlaikė pirmoji bei silpniausioji „plyta“ – Romos bažnyčios doktrina, jog Dievo akyse svarbiausia ne tiek Dievo Sūnaus auka už tave, kiek tavo paties darbai ir paaukoti pinigai. Tačiau Martynas Liuteris staiga aiškiai suprato Biblijos eilutę: *Mes įsitikinę, kad žmogus išsteisinamas tikėjimu, be įstatymo darbų* (Rom 3, 28).

Nuo šio „mažo fakto“, nuo vienos vienintelės eilutės suvokimo ir pritaikymo ir prasidėjo Reformacija – didingas ir skausmingas istorinis atsinaujinimo procesas, lėmęs begalę iki šiol tebevykstančių permainų pasaulyje. Čia, Biblijoje ir tikėjime, yra istorinio Reformacijos proceso priežastys ir pradžia. Be abejo, buvo atrasta ir kitų svarbių požiūrio akcentų ir naujų doktrinų, bet visi pokyčiai prasidėjo suvokus minėtą Biblijos eilutę.

Ar Reformacija jau pasibaigė?

Dauguma mokslininkų teigia, jog Reformacija kaip procesas baigėsi XVII amžiuje. Pasibaigė vienuolynų turtų nusavinimai, liturgijos permainos, baigėsi karai dėl tikėjimo, nusistovėjo protestantiška dogmatika, įvyko švietimo permainos ir panašiai. Tai teisingas požiūris, bet tik tuomet, jeigu apie Reformaciją galvojama „nuo vidurio“. Be abejo, nuo XVI amžiaus Vakarų visuomenė patyrė nemažą transformaciją, pasikeitė aplinkybės ir sąlygos... Tačiau jeigu apie Reformaciją galvosime „nuo pradžios“ ir gilinsimės į jos ištakas, su tokia išvada nesutiksime.

Reformacijos šaltinis neišdžiūvo. Požymių, kad Reformacija tęsiasi, yra daugiau nei pakankamai.

HOLGER LAHAYNE

Žymiausi lietuviai krikščionys evangelikai

Holgeris Lahayne

Martynas Mažvydas ir pirmoji lietuviška knyga

Martynas Mažvydas, be jokios abejonės, yra pats žymiausias visų laikų lietuvis krikščionis evangelikas (evangelikas liuteronas). Jis gimė apie 1510 m. (tiksliai gimimo data nežinoma, ji gali būti ir vėlesnė), tikriausiai Žemaitijoje. 1546 m. Martynas Mažvydas pradėjo studijuoti Karaliaučiaus universitete, kurį 1548 m. baigė. Nuo 1549 m. iki pat mirties 1563 m. Mažvydas tarnavo evangelikų liuteronų kunigu Ragaineje. Studijų metu, 1547 m., jis išleido savo garsųjį *Catechismusa prasty szadei* – pirmąją lietuvišką knygą, tapusią „nacionalinės kultūros simboliu“ (S. Žukas).

Mažvydo „Katekizmas“ – nedidelio formato 79 puslapių knygelė, kurią sudaro lotyniška pratarmė (parašyta ne Mažvydo), eiliuota lietuviška pratarmė, elementorius (mokymui skaityti), pats katekizmas (Dešimt Dievo įsakymų, dvylika tikėjimo tiesų, Viešpaties malda, sakramentų, žmogaus

Martynas Mažvydas

gyvenimo taisyklių aprašymas) ir giesmynas. Katekizme išdėstyta daug protestantiškam (evangelikų liuteronų) tikėjimui būdingų tiesų:

– žmogus negabus savo jėgomis laikytis Dievo įstatymo, todėl išgelbstimas tik per

tikėjimą: „Juk Jis visus, kurie tik Juo pasitiki, išperka nuo Įstatymo prakeikimo, nuo Dievo rūstybės... ir tai daro veltui, nekeldamas jokių sąlygų...“;

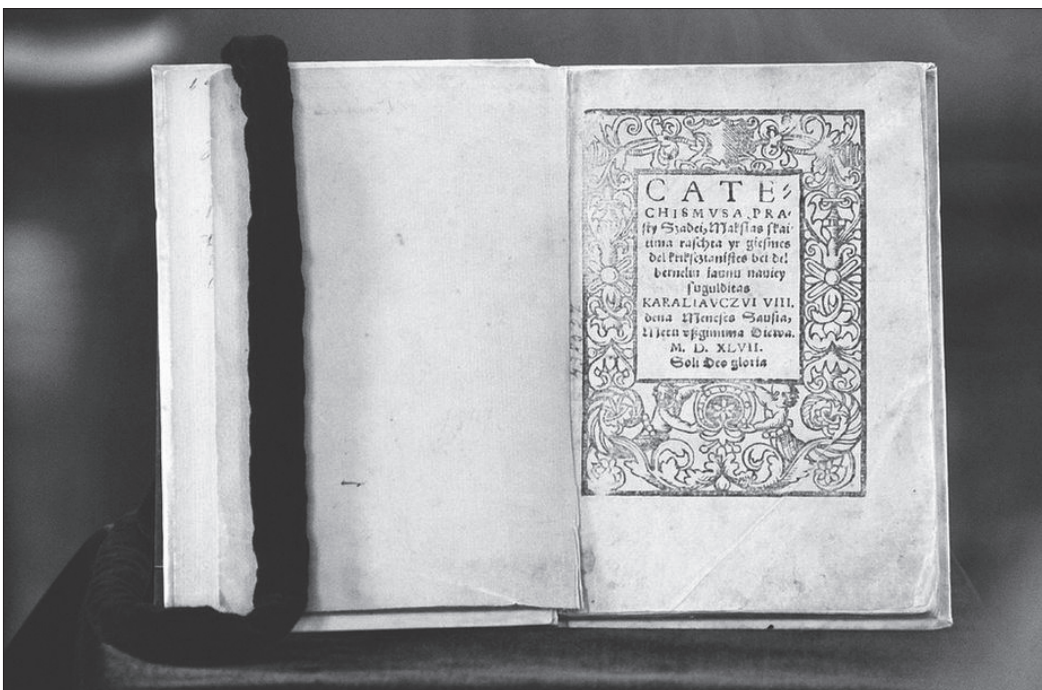
– Šventasis Raštas turi būti prieinamas plačiajai visuomenei, ir jį skaityti turi kiekvienas, nes „amžinasis išganymas yra visiems prieinamas turtas“. Lotyniškoji pratarmė prasideda tokiais griežtais žodžiais: „Kai kurie asmenys Šventojo Rašto turėjimą gana griežtai laiko išskirtine kunigų luomo, o ne liaudies privilegija... Ar gali būti, klausiu, dar nedoresnis dalykas, kaip neleisti liaudžiai prieiti prie visiems bendrų šventenybių...?“;

– kiekvienas tikintysis privalo žinoti svarbiausias krikščioniško mokymo tiesas: „Juk būtina, kad kiekvienas žmogus savo ir savo sąžinės labui galėtų išpažinti tikėjimą, kad pavojaus, nusiminimo ar mirties agonijos valandą mokėtų iš tiesų deramai nusiraminti ir... pakilti savo dvasia“;

– pagoniški ritualai prieštarauja tikėjimui ir turi būti išnaikinti. Pagonių tikėjimui dievais Mažvydas priešpriešina krikščionišką sukūrimo teologiją: „Kaukus, žemėpačius ir laukosargus pameskit, / Visas velniuvas, deives apleiskit – / Tos deivės negal jums nieko gero duoti, / Bet tur visus amžinai prapuldyti. / Sveikatą, visus daiktus nuo to Dievo turit, / Kurio prisakymus čia manyje regit. / Tasai Dievas dangų, žemę žodžiu vienu sutvėrė, / Šituo būdu žmones ir visus daiktus padarė, / Tasai kiekvienam žmogui vienas gal padėti, / Sveikatą ir palaimą tasai gal duoti“;

– dvasininkija pašaukta tarnauti tikintiesiems ir turi labai didelę atsakomybę: „Pirmiausiai jus, Ganytojai, išpėdamas raginu, kad pagaliau atsimintumėte atlikti savo pareigą ir kad susimąstytumėte apie tai, jog jūs prisiėmėte tokią atsakomybę – rūpintis daugybės sielų reikalais. Būtent jums paskutiniajame teisme reikės atsakyti už visą būrį ir kiekvieną atskirai...“;

– kiekvienam krikščioniui gyvenime turi būti svarbu šlovinti Dievą ir giedoti (nemaža Katekizmo dalis skirta giesmėms!) bei paisyti etikos ir moralės (žmogaus gyvenimo taisyklės).

Pirmoji lietuviška knyga – Katekizmas

Abraomas Kulvietis – nutildytasis Lietuvos reformatorius

Abraomas Kulvietis gimė apie 1510 m. bajorų šeimoje. Jis studijavo Krokuvoje, Vitenberge ir kituose Europos universitetuose, gerai mokėjo biblines hebrajų ir graikų kalbas. Grįžęs į Lietuvą 1538–1541 m. A. Kulvietis tapo Šventosios Onos bažnyčios pamokslininku ir skelbė protestantiškas idėjas. Buvo labai gerai išsilavinęs, galbūt netgi vienas mokslingiausių to meto lietuvių, todėl labai akcentavo švietimo ir mokymosi reikšmę.

1539 m. Vilniuje drauge su bendraminčiais jis (nepaisydamas draudimų) įsteigė pirmąją aukštesniąją mokyklą. Šioje mokykloje ne tik buvo mokoma įprastų dalykų, antikinių kalbų, bet ir skelbiamos Reformacijos idėjos. Be

kitų dalykų, ypač buvo akcentuojama gimtoji lietuvių kalba. A. Kulviečio mokykla, kurioje mokėsi maždaug 60 mokinių, buvo pirmoji protestantiška švietimo įstaiga, įkurta sąmoningai sulaužant katalikišką švietimo monopolį.

Visgi vyskupas Alšėniškis pasiekė, kad Zigmantas Senasis mokyklą uždraustų. Kulvietis bandė ieškoti karalienės Bonos Sforcos užtarimo, nusiųsdamas jai laišką „Tikėjimo išpažinimas“ – pirmąjį Lietuvoje evangeliško tikėjimo (t. y. protestantiško evangelikų liuteronų tikėjimo) dokumentą. Bet nieko tuo nepasiekęs, 1542 m. Abraomas Kulvietis su kitais Reformacijos šalininkais buvo priverstas bėgti į Prūsiją. Ką tik įsikūrusiame Karaliaučiaus universitete tapo pirmuoju graikų kalbos profesoriumi,

Abraomas Kulvietis

taip pat dėstė hebrajų kalbą ir aiškino psalmes.

Prieš pat mirtį Kulvietis vėl apsigyveno Lietuvoje, kūrė krikščioniškas (evangeliškas) giesmes ir vertė psalmes. Mirė gerokai per anksti, sulaukęs vos 35 metų (1545 m.).

Didikai Radvilos

Radvilos buvo viena garsiausių LDK didikų šeimų, be kita ko, turėjusi didelę reikšmę Lietuvos protestantizmo raidai. Giminės pradininkas – Radvila Astikaitis (mirė 1477 m.). Iš jo sūnaus Mikalojaus Senojo (mirė 1509 m.) kilo trys pagrindinės Radvilų šeimos atšakos, o iš jų – garsieji pusbroliai – Mikalojus Radvila Rudasis (Biržų–Dubingių linija) ir Radvila Juodasis (Nesvyžiaus–Olykos linija).

Mikalojus Radvila Rudasis

Mikalojus Radvila Rudasis (1512–1584 m.) 1565 m. tapo LDK kancleriu, per Livonijos karą (1558–1583 m.) buvo vienas žymiausių LDK kariuomenės vadų. Jis dalyvavo Liublino Seime, gynė Lietuvos nepriklausomybę, 1569 m. nepasirašė Liublino Unijos akto. Iki mirties didikas uniją vertino neigiamai, joje matė „laidotuves ir sunaikinimą laisvos ir savarankiškos valstybės, Didžiosios Lietuvos Kunigaikštystės“. Didiko nuostatas išreiškė jo klientas, valdovo sekretorius Motiejus Savickis, vienareikšmiškai neigiamai apibūdinęs 1569 m. įvykį: „Sulaukėme to, ko mes nenorėjome nei matyti, nei girdėti, ir kas buvo provokuojama 180 metų; visa tai įvykdė kiti džiaugsmingai ir triumfuodami, o mes jau prieš šv. Petro šventę [birželio 29 d.] visiškai palaidojom savo mylimą motiną, kurios mirtis sunaikins jos šlovę ir pasididžiavimą“ (LDK istorija). Didikas globojo evangelikus reformatus, steigė parapijas, Vilniuje atkūrė ir Biržuose įsteigė evangelikų reformatų mokyklas.

Mikalojus Radvila Juodasis (1515–1565 m.), nuo 1550 iki 1564 m. buvo LDK kancleris. Savo politine veikla jis gynė valstybės savarankiškumą, nuo 1553 m. rėmė Reformaciją. Radvila Juodasis buvo išsilavinęs žmogus, studijavęs užsienio universitetuose, todėl suvokė naujovių

Mikalojus Radvila Juodasis

poreikį LDK visuomenei. Dirbdamas Vilniaus vaivada, jis buvo užmezgęs tiesioginius ryšius su Europos Reformacijos centrais ir žymiausiais teologais, pats norėjo įsitikinti religinės argumentacijos svarumu. Dešimt metų (1555–1565 m.) Radvila susirašinėjo su Šveicarijos reformatų bažnyčios vadovais – J. Kalvinu, Ciuricho teologu H. Bulingeriu. M. Radvilos Juodojo dvaruose pamokslavo ir evangelikų liuteronų, ir evangelikų reformatų pamokslininkai. Tai buvo tikras tolerancijos pavyzdys – jis nedraudė kiekvienam individualiai ieškoti tikėjimo.

Atkelta iš 5 p.

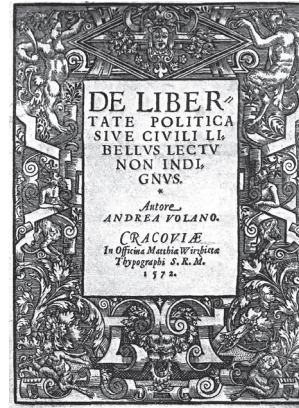
Andrius Volanas – „niekas negimsta nelaisvas“

Viena šviesiausių XVI a. antrosios pusės Lietuvos evangelikų reformatų asmenybių buvo Andrius Volanas. Jo plunksnai priklauso daugybė kalvinistų tikėjimą gynusių ir naujovės LDK skleidusių vertingų raštų. Jo visuomeninės politinės idėjos tuo laiku buvo nepaprastai modernios ir pažangios, aktualios išsilaiškė ir iki mūsų dienų.

A. Volanas gimė apie 1531 m. Silezijoje, mišrioje vokiečių ir lenkų šeimoje. Mokslus ėjo Karaliaučiaus universitete, galimas daiktas, kad studijuodamas tapo protestantu. Nuo 1553 m. nuolat gyveno LDK, tapo pirmuoju Radvilų patarėju, apie 1564 m. – Lietuvos bajoru. Nuo tada A. Volanas pradėjo domėtis diplomato darbu, tapo Zigmanto Augusto sekretoriumi, taip pat tarnavo Steponui Batorui bei Zigmantui III.

Nuo 1574 m. A. Volanas pradėjo aktyviai raštu diskutuoti su Lietuvoje neseniai apsigyvenusiais jėzuitais, iš kurių svarbiausiu A. Volano oponentu tapo P. Skarga. Mirė 1610 m.

Labiausiai A. Volaną išgarsino 1572 metų veikalas „Apie politinę arba pilietinę laisvę“, kuriame jis dėsto ateities perspektyvas ir tyrimų modelius bei kalba apie būtinas visuomenės reformas. Šioje knygoje A. Volanas prieštarauja tuo laiku vyravusiam požiūriui į hierarchinę ir luominę visuomenės struktūrą. I. Lukšaitė rašo: „Į visuomenę A. Volanas žiūrėjo kaip į individų bendriją, o ne luomų konstrukciją. Jis pripažino realiai esant žmonių skirstymąsi į luomus, tačiau... keitė luomo sąvokos turinį,

teigė, jog priklausomybė luomui atsiranda ne tik gimstant, t. y. paveldėjimo keliu. Ji yra ir individo veiklos, profesijos nustatoma, individai buriasi į luomus pagal visuomenei atliekamą darbą.“

Garsiajame veikalė

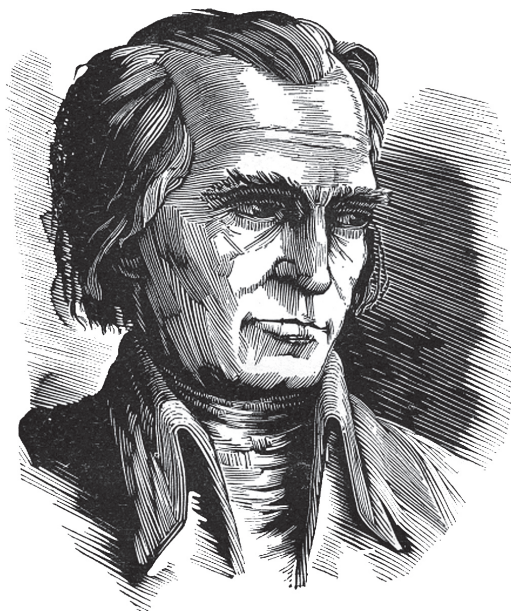
A. Volanas pabrėžė žmogaus laisvę, akcentavo, kad visi individai iš prigimties yra laisvi ir lygūs, o valstybės užduotis tą laisvę ginti. Tai turi

būti daroma visų pirma per įstatymus, kurie galioja visiems vienodai (jis atkakliai reikalavo vienodų bausmių visų luomų asmenims, įvykdžiusiems sunkų nusikaltimą, kas tuo metu buvo neįprasta) – taigi A. Volaną galima laikyti modernaus liberalizmo pradininku. Kita vertus, jis ieškojo ir pusiausvyros tarp piliečio teisių ir pareigų. Jo mokyje svarbiausia vieta tenka ne individui kaip atskirai, bet individui, gyvenančiam visuomenėje, civilinėje, t. y. pilietinėje, visuomenėje.

Kristijonas Donelaitis – lietuvių poezijos pradininkas

Kristijono Donelaičio vardas šiandien visiems žinomas. Jis laikomas pasaulietinės lietuvių poezijos pradininku, klasiku. Kita vertus, iki šiol kur kas mažiau dėmesio sulaukia faktas, kad K. Donelaitis buvo evangelikų liuteronų kunigas ir kad „Metuose“ taip pat atsispindi jo tikėjimas.

K. Donelaitis gimė 1714 m. Mažosios Lietuvos valstiečių šeimoje Lazdynėliuose (Rytų Prūsijoje). Mirus tėvui, persikėlė į

Kristijonas Donelaitis

Karaliaučiu, kur 1736–1740 m. studijavo universitete. Baigęs teologijos fakultetą, buvo paskirtas Stalupėnų mokyklos kantoriumi (giedojimo mokytoju), vėliau rektoriumi. 1743 m. išventintas evangelikų liuteronų kunigu iki pat gyvenimo pabaigos klebonavo Tolminkiemyje. Ten perstatė bažnyčią, kleboniją, pastatė naują mokyklą ir našlių namus. Pamokslus sakė lietuvių ir vokiečių kalbomis. Jam buvo labai svarbu, kad parapijiečiai nuoširdžiai tikėtų ir „šventai sektų Jėzumi“. K. Donelaičio pamokslai buvo labai praktiški, pritaikyti eilinio žmogaus kasdienybei.

Donelaitis buvo pietistinių pažiūrų (pietizmas – reformistinė evangelikų liuteronų bažnyčios XVII–XVIII a. srovė, orientuota į religinių išgyvenimų gilinimą, asketizmą, filosofinę mistiką, pabrėžianti praktinių gyvenimo pertvarkymų svarbą), geras sielovadininkas, uolus parapijiečių ganytojas. Kunigas visomis išgalėmis kovojo su tikinčiųjų ydomis, ragino juos nuoširdžiai atgailauti ir stiprinti tikėjimą. Jis ir pats siekė kunigo idealo.

K. Donelaitis mirė 1780 m., palaidotas Tolminkiemio bažnyčios rūsyje.

Literatūrinę veiklą K. Donelaitis pradėjo apie 1740–1743 m. Svarbiausią savo kūrinį „Metai“ jis rašė 1765–1775 m. Pats autorius savo kūrybos nespausdino. Pirmasis jo raštų

leidėjas buvo Liudvikas Rėza („Metus“ jis išleido 1818 m.). Iki šiol Kristijonas Donelaitis – daugiausiai į kitas kalbas verstas lietuvių poetas. 1977 m. UNESCO įtraukė „Metus“ į Europos literatūros šedevrų biblioteką.

K. Donelaičio kūriniai parašyti hegzametru, kaip ir didžiųjų antikos poetų. „Metuose“ poetas sukūrė ryškių lietuvininkų būrų (baudžiauninkų) paveikslų, kaimo buitės, darbo, papročių vaizdų, lyrinių gamtovaizdžių. Jis kėlė įgimtos žmonių lygybės idėją, smerkė baudžią, žadino lietuvių valstiečių tautinę savimonę. Kita vertus, poemoje randama ir nemažai bibliinių bei teologinių motyvų – „Metuose“ nuolatos skamba Tolminkiemio poeto ir kunigo evangeliko balsas. Donelaitis pateikė ištraukas iš Kristaus Kalno pamokslų ir Psalmyno. Reikšmingą vietą poemoje užima žmogaus nuopuolio istorija. Kalbama apie gimtąją nuodėmę, kituose posmuose pabrėžiamas įgimtas žmogaus polinkis į blogį. Poetas akcentuoja pasaulio pabaigą ir artėjantį Dievo teismą: atėjęs Kristus nubaustuos tuos, kurie neteisingai kėlė kardą prieš vargšus, bet žemėje nesulaukė atpildo. Lietuvos evangelikų liuteronų Bažnyčios kunigas D. Petkūnas taip apibendrinio „Metų“ teologiją: „Metų“ teologiniai motyvai rodo, kad K. Donelaičiui svarbios tos doktrinos, kurios tiesiogiai siejasi su jo parapijiečiams aktualiais gyvenimo klausimais: iš kur kyla blogis, kodėl žmogus turi kentėti šiame pasaulyje, kodėl Dievas leidžia pasaulyje viešpatuoti neteisybei, ar galima priešintis priespaudai?“

Janas Husas

Janas Husas (1369–1415 m.) – teologas, Bažnyčios pertvarkos teoretikas, Čekijos nacionalinis didvyris. Jis laikomas pirmuoju reformatoriumi, nors gyveno daugiau negu prieš šimtą metų iki M. Liuterio, U. Cvinglio ir J. Kalvino veiklos. Huso mokymas padarė didelę įtaką ne tik Čekijai, bet ir Vakarų Europai, M. Liuteriui ir pasiekė net Lietuvą.

Janas Husas gimė apie 1369 m. neturtingoje šeimoje, anksti neteko tėvo. Jo motina, kuriai Dievo baimė buvo didžiausia vertybė, visomis jėgomis siekė perduoti savo tikėjimą sūnui. Pradžioje Husas mokėsi vietos mokyklėlėje, vėliau įstojo į Prahos universitetą (buvo atleistas nuo studijų mokesčio). Pasak tradicijos, Husas išvyko į Prahą, lydimas motinos. Vargšė našlė negalėjo duoti savo sūnui nieko materialaus, tačiau, priartėjęs prie miesto, ji atsiklaupė ir kartu su Janu meldė Dangiškąjį Tėvą išlieti jam savo palaiminimų. Istorija liudija, kad jos malda buvo atsakyta...

1393 m. Husas įgijo menų bakalauro, o 1396 m. – magistro laipsnį. 1400 m. jis buvo iššventintas kunigu ir netrukus buvo pakviestas į karaliaus dvarą, tai pat darbavosi universitete. Du kartus (1402–1403 m. ir 1409–1410 m.) buvo išrinktas Prahos universiteto rektoriumi. Nuo 1402 m. tarnavo Prahos Betliejaus koplyčioje (prie kurios tuo metu buvo įsteigta lietuvių kolegija), kurioje, nepaisydamas Romos nepritarimo, pamokslavo čekų kalba.

Dirbdamas universitete, Husas susipažino su anglų bažnyčios reformatoriaus Džono Viklifo kūriniais, kuriuos jam iš Anglijos atgabeno Jeronimas Pragiškis, vėliau tapęs artimu Huso bendražygiu. Husą patraukė Viklifo tekstai. Ju autorių jis laikė tikru krikščionimi ir buvo pasiryžęs nuolankiai priimti Viklifo siūlomą bažnyčios reformą.

Žinios apie Prahoje vykstančius pokyčius pasiekė Romą, ir netrukus Husas buvo pakviestas pasiaiškinti pas popiežių. Paklusti šiam kvietimui reiškė mirtį, todėl Čekijos karalius Vaclovas IV bei žymiausi krašto didikai kreipėsi į popiežių, prašydami leisti Husui likti Prahoje, o jo mokymą turėjo paaiškinti atsiųsta delegacija. Popiežius nepatenkino šio prašymo, už akių nuteisė Husą ir 1410 m. jį ekskomunikavo, o Prahos miestui paskelbė interdikta. Tai sukėlė visuotinį sambrūzdį – Prahoje buvo nutrauktos visos pamaldos, uždarytos bažnyčios, o vestuvių ceremonijos vykdavo... kapinėse. Mirusius buvo draudžiama laidoti pašventintoje žemėje, tad juos be jokių

Janas Husas

ypatingų apeigų tiesiog užkasdavo duobėse ar net laukuose.

Visa Praha buvo įaudrinta. Daugelis kaltino Husą ir reikalavo išduoti jį Romos teismui, taigi Husas laikinai pasitraukė į gimtąjį kaimą, tačiau nenutraukė savo veiklos, bet važinėdamas po aplinkinius kaimus pamokslavo ir rašė.

Husui teko patirti kankinančias vidines kovas. Nors to meto Bažnyčia vylėsi jį palaužti, jis ir toliau pripažino Bažnyčios autoritetą, tikėdamas, kad ji yra Kristaus nuotaka, o popiežius – Dievo atstovas ir vietininkas. Iš esmės Husas kovojo ne prieš pačią popiežiaus valdžią, bet prieš piktnaudžiavimą ja. Husas išgyveno įtemptą vidinę kovą: jei popiežiaus valdžia teisinga, kaip Husas tikėjo, kodėl tada sąžinė ragino jai nepaklusti? Abejonės kankino jį nuolatos. Galiausiai jis priėjo maždaug tokios išvados: tai, kas vyko Jėzaus dienomis, atsitiko ir jo laikais – šventyklos (Bažnyčios) tarnais tapo netinkami žmonės, kurie piktnaudžiavo teisetai jiems suteikta valdžia. Vis dar abejodamas savo išvadamis, Husas pamokslavo, kad protu suprastos Šventojo Rašto tiesos turi būti vertinamos sąžinės, o vienintelis tikrasis vedlys yra Dievas, kalbantis per Bibliją, o ne per dvasininkiją.

Neramumams aprimus, Husas grįžo į Betliejaus koplyčią su dar didesniu užsidegimu pamokslauti Dievo Žodį. Nors jis patyrė nemenką pasipriešinimą, turėjo ir nemažai šalininkų, kurie matydami to meto dvasininkijos godumą ir ištvirkimą, vertino tyrą Huso mokymą ir šventą gyvenimo būdą.

Tuo metu neramumai vyko pačioje katalikų bažnyčioje – vienu metu dėl valdžios ginklu kovojo net trys popiežiai. Husas atvirai pasisakė prieš popiežių veiksmus, kuriuos jie dangstė krikščionybės vardu. 1412 m. Prahai ir Husui buvo paskelbtas antras, dar griežtesnis interdiktas. Deja, Husui pasisakius prieš prekybą indulgencijomis, karaliaus Vaclovo IV, kuris irgi turėjo iš to pajamų, parama sumenko. Betliejaus koplyčia buvo uždaryta, o Husas vėl pasitraukė į gimtąjį kaimą.

1414 m. Konstancoje buvo rengiamasi bažnytiniam susirinkimui, turėjusiam išspręsti besivaržančių popiežių ginčus. Į jį buvo pakviestas ir Husas. Husas puikiai suvokė pavojų. Išvykdamas jis atsisveikino su draugais ir patraukė keliu, kuris, jo manymu, vedė prie laužo. Nors ir turėjo Bohemijos karaliaus ir Šventosios Romos imperijos imperatoriaus Zigmanto I apsaugos raštus, Husas ruošėsi mirti. Laiške, adresuotame Prahoje likusiems draugams, rašė: „Mano broliai, <...> vykstu susitikti su gausiais ir mirtiniais mano priešais, tačiau pasikliaunu visagaliu Dievu ir savo Išganytoju; tikiu, jog Jis išgirs jūsų ugningas maldas ir įdės savo protą ir savo išmintį į mano lūpas, kad galėčiau jiems pasipriešinti; kad Jis duos man savo Šventosios Dvasios, jog sutvirtintų savo tiesoje, kad drąsiai galėčiau sutikti pagundymus, kalėjimą, o, jei prireiks, ir žiaurią mirtį. Jėzus Kristus kentėjo už savo išrinktuosius, tad ar mes neturėtume sekti Jo paliktu pavyzdžiu? Jis – mūsų Dievas, o mes – Jo kūriniai; Jis – mūsų Viešpats, o mes – Jo tarnai; Jis – pasaulio Mokytojas, o mes – niekingi mirtingieji, ir nepaisydamas visko, Jis kentėjo. Kodėl ir mums nepakentėjus, jeigu kentėjimai mus apvalo? Brangieji, jeigu mano mirtis turi pasitarnauti Jo šlovei, melskitės, kad tas laikas greičiau ateitų...“

Konstancoje Husas buvo apkaltintas erezija. Bažnyčios susirinkimas reikalavo, kad jis atsisakytų savo pažiūrų, bet J. Husas atmetė šį reikalavimą teigdamas, kad nori atsakyti už padarytas klaidas, jei jos bus įrodytos pagal Bibliją, ir prašė daugiau laiko savo pažiūroms pagrįsti. Nepaisant to, Husas buvo nuteistas mirti. 1415 m. jis buvo gyvas sudegintas ant laužo, o pelenai išpilti į Reino upe.

Paruosė Dalia Janušaitienė

Janas Husas deginamas ant laužo

Martynas Liuteris

Martynas Liuteris (1483–1546 m.) – Vokietijos teologas, Bažnyčios reformatorius. Jo idėjos ižiebė Reformaciją, padarė didelę įtaką protestantizmo mokymui, suformavo naujas krikščionybės tradicijas. Liuterio atliktas Biblijos vertimas į vokiečių kalbą skatino bendrinės kalbos ir vertimo mokslo vystymąsi. 46-os psalmės motyvais sukurta jo giesmė „Tvirčiausia apsaugos pilis“ tapo Reformacijos himnu. 1525 m. sudaryta Liuterio santuoka su Katarina fon Bora, kuri Reformacijos idėjų ikvėpta paliko vienuolyną, daugelyje krikščioniškųjų tradicijų pradėjo judėjimą už dvasininkų santuokas. Visuotinai sutariama, kad Liuterio įnašas į Vakarų civilizacijos vystymąsi pranoksta Bažnyčios ribas.

Iš valstiečių kilęs Martyno Liuterio tėvas Hansas Liuteris stengėsi suteikti savo sūnui išsilavinimą ir norėjo, kad jis taptų teisininku. Tėvo paskatintas Martynas Liuteris 1501 m. įstojo į Erfurto universitetą ir 1505 m. gavo teisės magistro laipsnį. Tačiau tais pačiais metais išgąsdintas audros Liuteris pasižadėjo pasišventi Dievui ir tapo vienuoliu augustinjonu.

Nors Martynas Liuteris skrupulingai vykdė visas vienuolio pareigas, jam nepavyko rasti ramybės su Dievu ir

Martynas Liuteris prikla tezes ant Vitenbergo bažnyčios durų

atsikratyti savo nuodėmingumo naštos. Tai matydamas Johanas fon Štaupicas paskatino jaunąjį vienuolį siekti akademinės karjeros, taigi 1512 m. Liuteris tapo teologijos mokslų (Biblijos) daktaru ir Vitenbergo universiteto teologijos fakulteto senato nariu. Kruopščiai studijuodamas Bibliją Liuteris suprato, kad to meto Bažnyčia pametė iš akių krikščionybės tiesas, kurios Šventajame Rašte pabrėžiamos kaip esminės. Tai suvokęs jis pradėjo mokyti, kad *išganymas yra tik Dievo malonės dovana, gaunama vien tik tikėjimu į Jėzų Kristų*.

Tarnaudamas Saksonijos kurfiursto Frydricho pilies bažnyčioje, Liuteris susidūrė su prekyba indulgencijomis – nuodėmių atleidimo patvirtinimo raštais, už kuriuos gautos pajamos buvo skiriamos Šv. Petro bazilikai Romoje atnaujinti. Rūpindamasis savo parapijiečių sielomis, Liuteris 1516 m. pradėjo pamokslauti prieš šią praktiką, teigdamas, kad ji neskatina žmonių nuoširdžiai atgailauti. Pasak tradicijos, 1517 m. spalio 31 d. Liuteris prie Vitenbergo pilies bažnyčios durų prikėlė 95 tezes, kuriomis skatino pradėti atvirą diskusiją šia tema – ši data laikoma Reformacijos pradžia.

Greitai Liuterio tezės buvo išverstos į vokiečių kalbą ir vos per dvi savaites pasklido po Vokietiją, o per porą mėnesių ir po visą Europą. Tai buvo vienas pirmųjų atvejų istorijoje, kai tokį greitą informacijos sklaidimą paskatino neseniai išrasta spauda.

1518 m. popiežius Leonas X pavedė teologijos profesoriui, dominikonui Sylvesteriui Mazzoliniui ištirti šį klausimą. Pastarasis parašė scholastinį tezių paneigimą. Liuteriui atsakius, prasidėjo kontroversija. Toliau svarstant indulgencijų pagrįstumą buvo suabejota absoliučia popiežiaus valdžia ir netrukus Liuteris ėmė drąsiai ją neigti tvirtindamas, kad Bažnyčia yra visų tikinčiųjų bendruomenė, kaip jau anksčiau teigė Džonas Viklifas ir Janas Husas. Atsakydamas į popiežiaus grasinimą jį atskirti nuo Bažnyčios, Liuteris nusiuntė popiežiui garsųjį savo veikalą „Apie krikščionio laisvę“. 1521 m. sausio 3 d. Leonas X savo bule *Decet Romanum Pontificem* Liuterį ekskomunikavo.

Iškviestas į imperatoriaus Karolio V 1521 m. Vormse sušauktą reichstagą, M. Liuteris drąsiai ir atvirai gynė savo įsitikinimus ir už tai imperatoriaus ediktu buvo paskelbtas už įstatymo ribų. Pasak tradicijos, Vormse Liuteris ištarė garsiąją

Martynas Liuteris

frazę: „Čia aš stoviu (kiti vertimai – „To aš laikausi“). Aš negaliu kitaip. Tepadedu man Dievas.“

Persekiojamą Liuterį priglaudė Saksonijos kurfiurstas Frydrichas savo pilyje Vartburge. Čia jis pradėjo versti Bibliją iš graikų kalbos į vokiečių kalbą, kad ji taptų plačiau prieinama tikintiesiems, ir taip jie būtų mažiau priklausomi nuo dvasininkų. Naujojo Testamento vertimas buvo išleistas 1522 m., o visos Biblijos – 1534 m.

Liuteris siekė pertvarkyti institucinę bažnyčios struktūrą. 1525–1529 m. jis įsteigė priežiūros instituciją, padėjo naujos liturgijos pagrindus ir pateikė aiškia mokymo suvestinę sudaręs du katekizmus. Liuteris įvedė bendruomeninį giedojimą vokiečių kalba, bendrai kartojamą tikėjimo išpažinimą, katekizmo skaitymą, supaprastino krikšto ir santuokos apeigas.

Liuteris manė, kad katekizmo mokymas – tinkamas būdas perduoti bendruomenei krikščionybės pagrindus, todėl 1529 m. parengė ganytojams ir mokytojams Didįjį katekizmą bei jo santrauką – Mažąjį katekizmą, kuriuo remdamiesi tėvai galėjo mokyti savo vaikus ir dvasines tiesas įsiminti patys. Katekizmuose klausimų ir atsakymo forma suprantamai išdėstyta mokymas apie Dešimt Dievo įsakymų, Apaštališkąjį tikėjimo išpažinimą, krikštą ir Viešpaties Vakarienę. Mažasis katekizmas laikomas aiškaus religinio mokymo pavyzdžiu ir naudojamas iki šiol, kaip ir Liuterio giesmės bei Biblijos vertimas.

1530 m. Liuteris pritarė savo bendražygio Pilypo Melanchtono sukurto „Augsburgo išpažinimui“. 1537 m. jis parašė „Šmalkaldeno straipsnius“, kuriuose išdėstė savo mokymą – šį dokumentą pasirašė didžioji liuteronų teologų dalis.

Liuteris mirė 1546 m. vasario 18 d., sulaukęs vos 62 metų. Jis palaidotas Vitenbergo pilies bažnyčioje.

Jonas Kalvinas

Jonas Kalvinas (1509–1564 m.) – vienas žymiausių Reformacijos veikėjų, teologų, susistemines reformatorišką mokymą. Sunku būtų nuginčyti didžiulę Kalvino įtaką tiek XVI a. Reformacijos judėjimui, tiek viso protestantizmo vystymuisi, tiek naujų amžių Vakarų Europos kultūrinei raidai.

Gimęs šiaurės Prancūzijoje, Kalvinas nuo 14 metų ruošėsi tapti dvasininku ir studijavo Paryžiaus universitete, bet vėliau nusprendė įgyti teisininko išsilavinimą ir mokėsi Orleano ir Buržo universitetuose. Studijuodamas labai žavėjosi humanizmo judėjimu, ypač Erazmu Roterdamičiu.

Apie jo atsisąžinimą į protestantizmą aplinkybės žinoma nedaug. Manoma, kad jaunas humanistas tapo Reformacijos šalininku dar studijuodamas Buržo universitete. Kalvinas yra trumpai užsiminęs, kad buvo giliai atsidavęs katalikybei ir prietarams, tačiau „tik Dievo netikėtai prisilietimas palenkė širdį paklusti ir padarė protą gabų mokytis“. 1533 m. Paryžiuje jis aktyviai dalyvavo protestantų veikloje, dėl to iškilo grėsmė jo saugumui. Slėpdamasis nuo persekiojimų, jis pabėgo iš Prancūzijos ir apsigyveno Bazelyje (Šveicarijoje). Čia daugiausia laiko skyrė rašymui ir 1533 m. jam pavyko išleisti pirmąjį savo žymiausio teologinio veikalą „Krikščioniškos religijos pagrindai“ (lot. *Institutio Christianae Religionis*) variantą. Šį veikalą autorius nuolat tobulino ir papildydavo (galutinis ketvirtasis variantas buvo išleistas 1559 m.).

1536 m., prieš vykdamas iš Bazelio į Strasbūrą, Kalvinas trumpam apsilankė Ženevoje, kur susipažino su vietiniu bažnytinių reformų iniciatoriumi Gijomu Farelju. Šis sugebėjo įkalbėti Kalviną pasilikti ir bendradarbiauti, įgyvendinant religines reformas. Neskaitant trumpos pertraukos (kai dėl kilusio konflikto su miesto valdžia buvo priverstas išvykti ir trejiems metams apsigyventi Strasbūre), Kalvinas iki pat savo mirties gyveno ir dirbo Ženevoje. Čia tarnavo pastoriumi, labai dažnai pamokslaudavo, intensyviai rašė teologinius veikalus, inicijavo akademijos įkūrimą ir joje dėstė, taip pat užsiėmė vargšų, ligonių globa, kalinių sielovada.

Kalvinas buvo vedęs olandę našlę Ideletę. Deja, laime šeimoje džiaugėsi neilgai – tiek žmona, tiek bendri jų vaikai dėl ligų mirė labai anksti. Pats Kalvinas taip pat buvo silpnos sveikatos: persirgo daugybe ligų, nuolatos kentė migreninius galvos skausmus. 1564 m. gegužės 27 d.,

Jonas Kalvinas

būdamas 55 metų amžiaus, jis mirė nuo vėžio. Vykdamas priešmirtinį jo norą, J. Kalvinas buvo anonimiškai palaidotas bendroje kapinėse, be antkapinio akmens (tiksliai palaidojimo vieta nežinoma ir šiandien).

Kalvinas laikomas vienu vaisingiausių rašytojų krikščionybės istorijoje. Svarbiausias jo kūrinys – „Krikščioniškos religijos pagrindai“ ir dabar laikomas klasikiniu Reformacijos teologijos dokumentu. Kaip sako pats autorius, jis norėjo „perteikti elementarų [krikščionišką] mokymą, kuris formuotų kiekvieno susidomėjusio religija tikrąjį dievotumą“. Kalvinas taip pat yra parašęs komentarus beveik visoms Biblijos knygoms bei daugybę poleminių veikalų. Strasbūro reformatoriaus Martyno Bucerio įkalbėtas, Kalvinas kartu su Henriku Bulingeriu sukūrė *Consensus Tigurinis* – protestantų susivienijimo formulę, bendrą tikėjimo išpažinimą, kuris 1549 m. buvo patvirtintas. Ši iniciatyva sumažino įtampą

tarp protestantų, bet nesukūrė prielaidų galutiniam susijungimui.

Kalvino laikų Ženeva tapo vienu didžiausių protestantizmo židinių, iš kur reformos plito į kitas šalis. Tam pasitarnavo tiek Ženevos akademija, į kurią studijuoti atvykdavo daug studentų iš įvairių tautų, tiek paties Kalvino nuolatinis ir labai intensyvus susirašinėjimas su reformų šalininkais iš kitų šalių (išlikęs gausios jo korespondencijos rinkinys). Vienas iš Kalvino susirašinėjimo partnerių buvo ir žymus LDK didikas Radvila Juodasis, tapęs Lietuvos reformacijos vėliavnešiu.

Rašytinis Kalvino palikimas, jo idėjos ir mokymas tebegyvuoja įvairiose protestantų bažnyčiose: reformatų, presbiterijonų, kongregacionistų, puritonų; jis taip pat padarė didelę įtaką baptistams, daugeliui anglikonų, daliai laisvųjų bažnyčių. Kalvino susisteminta Reformacijos teologija toliau plėtojama kitų autorių sukurtuose klasikiniuose tikėjimo išpažinimuose ir katekizmuose: „Heidelbergo katekizme“ (1563 m.), Dorto sinodo kanonuose (1618 m.), „Vestminsterio tikėjimo išpažinime“ ir „Vestminsterio katekizme“ (1647–1648 m.).

Kaip ir M. Liuterio, taip ir J. Kalvino religinės idėjos ilgainiui visuomenėje sukėlė socialinius perversmus, lėmė konstitucinių laisvių ir šiuolaikinės demokratinės santvarkos susiformavimą, sudarė prielaidas modernaus vakarietiško kapitalizmo vystymuisi... Žinomas teologas ir buvęs Olandijos premjeras A. Kuyperis teigė: „Kiekvienas mokslininkas patvirtintų, kad kalvinizmas nukreipė visuomeninį įstatymą naujais keliais pirmiausiai Vakarų Europoje, vėliau dviejuose kontinentuose, o šiandien vis daugiau ir daugiau – visose civilizuotose valstybėse.“

Paruošė Tomas Dičius

Jonas Kalvinas laikomas vienu vaisingiausių rašytojų krikščionybės istorijoje

ANŽELIKA KRIKŠTAPONIENĖ

Reformacijos pėdsakai

Minint 500-ąsias Reformacijos metines, svarbu savęs paklausti: O

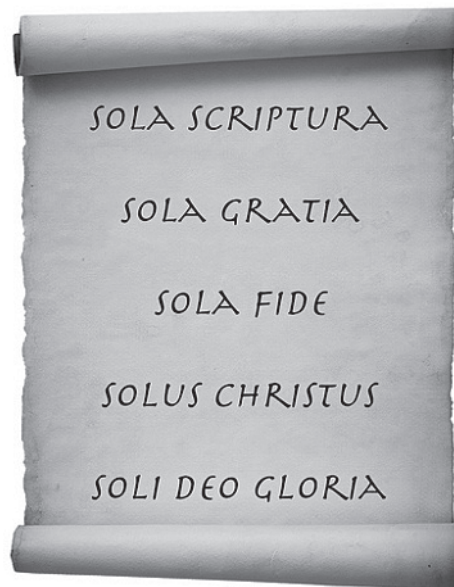
ką man reiškia Reformacija? Akivaizdu, kad šis dvasinis, teologinis, visuomeninis sąjūdis reformavo ne tik XVI a. Bažnyčią ir Europą, bet tiesiogiai arba netiesiogiai veikė ir tebeveikia kiekvieną iš mūsų.

XVI a. viduryje pasiekusi Lietuvą Reformacija padarė didelę įtaką mūsų tautai. Tuo metu mūsų tautoje gimė pirmosios evangeliškos bažnyčios – liuteronų ir reformatų. Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje formavo laisvos minties raišką, tikėjimo laisvę, įžiebė teologinį disputą, puoselėjo žodžio kultūrą, inicijavo lietuviškos kalbos vartojimą ir sklaidą, formavo mūsų raštiją. Kaip pavyzdį, galėčiau paminėti kelis liuteronų kunigus: Martyną Mažvydą, kuris parašė pirmąją lietuvišką knygą – *Katekizmą* (1547 m.), ir Kristijoną Donelaitį, padovanojusį mums pirmąjį lietuviškąjį dvasinės ir grožinės literatūros šedevrą – poemą *Metai* (1765–1775 m.). Tai reiškia, kad Reformacija ir jos idėjos, jos žinia, yra mūsų tautos, minties, savivokos, tautos identiteto dalis, ne tik vienos grupės, religinės mažumos – evangelikų, patyrimas ir istorinis paveldas. Tai liudija, kad, suvokiame tai ar ne, Reformacija įvairiais būdais tarp mūsų veikia ir šiandien. Ne tik dėl to, kad Reformacija Lietuvai dovanojo rašytinį žodį, kuris padėjo išsaugoti lietuvių kalbą iki šių dienų, nors tai irgi yra itin didelis Reformacijos nuopelnas lietuvių, kuris iki šios dienos nėra aiškiai suprantas, bet taip pat ir dėl daugelio kitų priežasčių... Svarbiausia, Reformacija išlieka aktuali dėl pačios krikščioniškos žinios.

Kalbėdama apie savo gyvenimą galiu teigti, kad man nepaprastai didelę įtaką padarė pagrindiniai penki Reformacijos postulatai arba šūkiiai: **Sola Scriptura** – vien tik Raštas; **Sola fide** – vien tik tikėjimas; **Sola gratia** – vien tik malonė; **Solus Christus** – vien tik Kristus; **Soli Deo gloria** – tik vienam Dievui garbė. XVI a. Reformacijos tėvai siekė atnaujinti katalikų bažnyčios mokymą, pertvarkyti liturgiją, bažnyčios valdymo struktūras. Taip atsirado trečioji krikščionybės atšaka – protestantizmas, kuris per 500 metų išsiplėtė – visame pasaulyje atsirado

Anželika Krikštaponienė

gausi evangelišku bažnyčių, kurios gyvuoja ir šiandien, įvairovė. Lietuvoje XX a. pabaigoje gimusių bažnyčių „Tikėjimo žodis“ ir „Tiesos žodis“ šaknys taip pat siekia protestantiškąją Reformaciją, o savo mokyme jos vadovaujasi pagrindiniais penkiais Reformacijos postulatais.

Penki pagrindiniai Reformacijos postulatai (*solos*) – tai penki trumpi lotyniški teiginiai, kurie reiškia *vien tik tai* ir nusako pagrindines reformatorių mokymo tezes – pačią krikščionybės esmę, nuo kurios Bažnyčia ilgainiui nutolo.

Sola Scriptura – vien tik Raštas. Šiuo postulatu teigiama, kad tik Biblija yra aukščiausias krikščioniško tikėjimo autoritetas. Visas Šventasis Raštas yra įkvėptas Dievo ir teikia tai, ko pakanka krikščionio išgelbėjimui, pašventinimui ir tikėjimo praktikai.

Šventasis Raštas suvaidino labai svarbų vaidmenį ir mano gyvenime. Būtent Šventasis Raštas tapo mano

krikščioniško tikėjimo pradžia. Nors sovietmečiu gauti Šventąjį Raštą buvo gan sudėtinga, pirmą kartą į mano rankas Biblija pateko daugiau nei prieš trisdešimt metų – 1985-aisiais. Pavienes Biblijos eilutes galėdavome perskaityti tik sovietų propagandiniuose leidiniuose, kurių tikslas buvo sugriauti Šventojo Rašto autoritetą. Ilgus metus Biblija buvo įtraukta į draudžiamų skaityti knygų sąrašą, tačiau neapsakomas žingeidumas ir slaptai kirbanti mintis susipažinti su šia draudžiama knyga iš arčiau vis manęs neapleido. Tėtis rado Šventąjį Raštą vienoje antikvarinių knygų parduotuvėje. Kaip šiandien atsimenu tą mažą, bet storą sinodalinio vertimo Biblijos egzempliorių, kurį laikiau savo rankose kaip didžiausią retenybę ir šventenybę. Pirmas susilietimas su Biblijos tekstu man iš karto sudarė įspūdį, kad tai, kas joje pasakyta, yra Aukščiausiojo tiesa apie dangaus ir žemės Sukūrimą, žmonijos Nuopuolį, žmogaus nuodėmės, kuri išgalėjo kiekviename žmoguje, prigimtį, Įstatymo svarbą, moralės naudą visuomenei bei tiesa apie stulbinančią Kristaus asmenybę, Jo žodžius ir darbus, dramatišką Jo mirtį ir įstabų prisikėlimą. Visos Biblijoje perskaitytos istorijos gniaužė kvapą, o aš mintyse vis kartočiau: „Štai, kur tiesa! Jei žmogus pagal tai gyventų, pasaulis būtų kitoks.“

Šiandien galiu pasakyti, kad tikėjimą atradau būtent skaitydama Bibliją. Ją skaitau ir iš jos tikinčiuosius mokau iki šios dienos.

Sola fide – vien tik tikėjimas. Ši tezę teigia, kad esame išgelbstimi vien tik tikėdami Kristaus auka.

Iš mūsų nuodėmių ir polinkio į blogą Dievas mus gelbsti per tikėjimą, o ne dėl gerų darbų, kūrybinių ir dvasinių mūsų iniciatyvų ar įvairių religinių praktikų. Joks kultas, apeigos ar ritualai negali pakeisti to, ką krikščionio gyvenime daro tikėjimas. Išgelbėjimo dovana gauname tik tikėdami Kristaus auka.

Pati labai nustebau, pirmą kartą perskaičiusi apaštalo Pauliaus žodžius, kad *Evangelija yra Dievo jėga išgelbėti kiekvienam, kuris tiki* (Rom 1, 16). O *tikėjimas kyla iš klausymo, klausymas iš Dievo Žodžio* (Rom 10, 17). Pradėjusi asmeniškai skaityti Šventąjį Raštą, apčiuopiau širdyje tikėjimą, o tikėjimas vedė į išgelbėjimą. Tad **Sola fide** tapo kūnu mano gyvenime.

Sola gratia – vien tik malonė. Tai reiškia, kad žmogaus išgelbėjimas iš nuodėmių yra ne jo nuopelnas: jis

nenusipelno to kasmet dalyvaudamas atlaiduose ar aukodamas gausias aukas nuodėmėms išpirkti (Reformacija atmetė indulgencijų praktiką viduramžių bažnyčioje). Išgelbėjimas yra Dievo malonės dovana.

Reformatoriai aiškiai suvokė, kad jokios piniginės išpirkos, piligriminės kelionės po šventas vietas ar šventos relikvijos negali žmogaus išgelbėti, – tik Šventosios Dvasios galia vaduoja mus iš nuodėmės pančių, o Kristus dovanoja naują prigimtį, naują gyvenimą.

Šiandien šis teiginys yra kaip niekad svarbus, nes šiuolaikinis žmogus linksta pats susikurti planą, kaip „išsigelbėti“. Daugeliui išgelbėjimo ir pranašumo virš kitų pagrindų tampa stabili materialinė padėtis, išpūdinga karjera, aukštųjų technologijų galios iliuzija. Visa tai klaidingai sukuria amžinumo ir nepažeidžiamumo išpūdį, tačiau iš tikrųjų žmogus tebelieka pažeidžiamas ir trapus, jam nepaprastai reikalinga Dievo malonė. Geriausiai tai suvokiame išgyvendami įvairias krizes.

Solus Christus – vien tiktai Kristus. Per 2 000 savo gyvavimo metų Evangelija

nepakito – ji skelbia tai, ką prieš 500 metų reformatoriai priminė Bažnyčiai: išgelbėjimas imanomas tik dėl Kristaus, kuris tapo Dievo Avinėliu ir mirė už mūsų nuodėmes.

Joks kitas kada nors pasaulyje gyvenęs, gyvenantis arba gyveniantis žmogus negali Kristaus pakeisti. Niekas kitas nepaaukojo už žmoniją savo gyvybės – kaip išpirkos iš nuodėmės. Niekas kitas nepažįsta Dievo Tėvo, kaip tiktai Kristus ir tie, kam Jis atveria. Kristus yra *vartai* ir *kelias* pas Dievą. Jokių kitų kelių pas Dievą nenueisime – tiktai per Kristų.

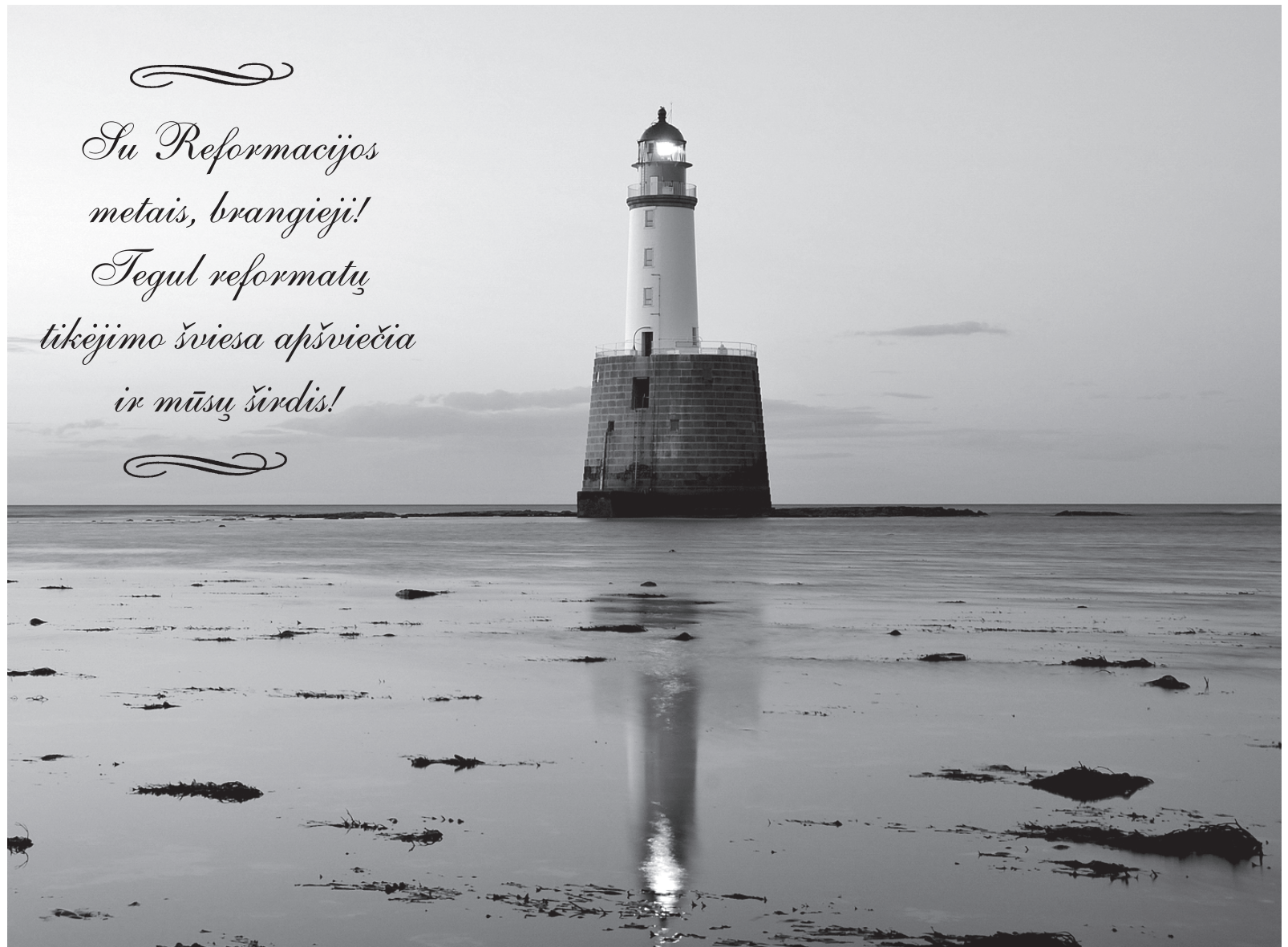
Reformatoriškas *solus Christus* vėl naujai skamba ir tampa vis aktualesnis šiuolaikinėje įvairių religijų sumaišties kultūroje, kuri skelbia politeizmą – „dievų“ įvairovę ir sinkretizmą – visų religijų samplaiką. Šiandienos visuomenė vadovaujasi *credo* – *visi keliai veda pas Dievą*, bet ar tai tiesa, kuri gelbsti? O gal tai tik naujosios religijos iliuzija?

Soli Deo gloria – vienam Dievui garbė. Tai reiškia, kad viskas yra atėję iš Dievo, per Dievą ir Jam sugrįžta. Turime

suprasti, kad kiekvieną gyvenimo akimirka esame Jo akivaizdoje ir visu savo gyvenimu esame pašaukti šlovinti Dievą Kūrėją, Jėzų Atpirkėją ir Šventąją Dvasią Guodėją.

Neretai šiandien *Dievą* pakeičia žmogiškasis *ego*, kurį imame beatodairiškai šlovinti ir liaupsinti švietimo sistemoje, politikoje, kultūroje, mene ir religijoje. Visur dėmesys perdėm sutelkiamas į žmogaus tuštybę, dideles žmogaus ambicijas užvaldyti žemę ir dangų, bet taip tampame savo pačių įkaitais, aukštiname ir garbiname save. Dažnai pagrindine mūsų vertybe ir stabu, kuriam lenkiamės ir tarnaujame per visas savo gyvenimo dienas, pamiršdami savo Kūrėją, tampa asmeninė sėkmė.

Taigi, Reformacijos tėvų suformuluoti postulatai šiuolaikinėje visuomenėje vis dar aktualūs: tai ne tik atranda atgarsį mūsų širdyse, bet gali atlikti ir rimtą tikėjimo švyturių funkciją, kad žmonių gyvenimo laivai nenuskęstų audringuose *ego* sukuriuose, vis stipriau siaučiant netikėjimo, ciniškumo ir abejingumo vėjams.

~
*Su Reformacijos
 metais, brangieji!
 Tegul reformatų
 tikėjimo šviesa apšviečia
 ir mūsų širdis!*
 ~

GIEDRIUS AŽUKAS

Kai to labiausiai reikėjo...

Daug rašoma apie tai, kad prieš 500 metų vykusio Bažnyčios reformacija Europoje pakeitė to meto pasaulį: kultūrą, švietimą, mokslą. Visgi svarbu atminti, kad nemažai pokyčių vyko ir paprastų žmonių gyvenime. Visų luomų, įvairiausio išsilavinimo žmonės išgirdo žinią, kad kiekvienas gali asmeniškai kreiptis į Viešpatį, šauktis Jo vardo ir kad nuodėmės atleidžiamos ne dėl indulgencijų, atlaidų, ausinės išpažinties ar gerų darbų, o tik dėl Jėzaus Kristaus kryžiaus aukos ir tikėjimo ja. Martynas Liuteris į vokiečių kalbą išvertė Naująjį Testamentą, o po kurio laiko ir visą Bibliją. Žmonės pradėjo ne tik girdėti gimtąją kalbą pamokslaujama Dievo Žodį, bet galėjo ir patys „skaityti ir permąstyti“, kaip rašoma M. Mažvydo „Katekizme“, krikščionybės tiesas. Tiek dvasininkų, aukštuomenės, tiek paprastų miestiečių bei kaimiečių gyvenime vyko tikroji širdžių reformacija.

Žvelgdami iš penkių šimtų metų perspektyvos, galime teigti, kad Reformacija atėjo pačiu tinkamiausiu metu. Tai buvo paties Dievo numatytas laikas – paruošti žmonės, aplinka, aplinkybės, nes kiekvienas įvykis turi savo laiką: *Viskam yra laikas, metas kiekvienam įvykiui po dangumi* (Ekl 3, 1).

Žvelgdamas į savo gyvenimą taip pat galiu tvirtinti, kad dvasinės reformacijos žinia su Kristaus Evangelijos žodžio galia į mano gyvenimą įsiveržė taip pat pačiu tinkamiausiu laiku. Tuo metu šeimoje išgyvenome krizę, turėjau sveikatos problemų, buvau įsisukęs į tokius gyvenimo „sūkurius“, iš kurių paprastai be skausmingų pasekmių neišneriama. Gyvenimas tarsi šaukė: „Būtina reformacija!“

Ir reformacija atėjo – aš išgyvenau Dievo prisilietimą, girdėjau kvietimą ateiti pas Viešpatį ir atgailauti už savo ankstesnį gyvenimo būdą, ir širdimi suvokiau, kad reikalingas Gelbėtojas, kuris mane priims, atleis mano nuodėmes, paguos ir padės toliau žengti per gyvenimą.

Iki tol tikėjau, kad Dievas sukūrė žmogų, bet tik tiek. O atgailavęs ir išgyvenęs Jėzaus Kristaus prisilietimą, supratau, kad Jis davė protą, kad žmogus jį naudotų, kad mąstyti ir išsivaduotų iš religingo nesupratingumo, dvasinio snaudulio bei prietarų vergijos. Iki tol, nors ir lankiau bažnyčia, jos mokymas, ritualai ir apeigos man buvo nesuprantami. O išgyvenęs Viešpaties aplankymą, pradėjau rimtai svarstyti ir gilintis, kas yra krikščionybė, kas yra Jėzus Kristus ir Marija, kas yra nuodėmė, išteisinimas, teisumas ir išgelbėjimas; ką reiškia sąvokos skastykla, pragaras, dangus ir rojus... Ar pradėti rimtai tikėti reikia tik sulaukus senatvės, o gal to reikia ir jauniems žmonėms? Kas mūsų laukia po mirties?

Skačiau Šventąjį Raštą ir mačiau, kad įvairiu laiku, įvairiomis aplinkybėmis Dievas šaukė būti arti su Juo, kvietė Jo ieškoti, Juo sekti bei vykdyti Jo valią ne tik senelius, bet ir daug jaunų žmonių. Ir mano širdyje gimė troškimas būti kuo arčiau Dievo – norėjau Jį garbinti, būti slaptoje su Dievu, patirti realų Jo artumą ir Šventosios Dvasios prisilietimą. Tikiu, jog egzistuoja gyvenimas ir po gyvenimo šioje žemėje – apie tai rašo Dievo žodis: *Mes žinome, kad, mūsų žemiškajam namui, šiai palapinei,*

suirus, turime pastatą iš Dievo, ne rankomis statytus amžinus namus danguje (2 Kor 5, 1).

Man, užaugusiam tradicinių katalikų šeimoje, krikščionybė siejosi tik su katalikų bažnyčia – tarsi tik joje galima tikėti, tik čia yra tai, ko reikia, kad tavo siela būtų išganyta. Bet pradėjęs domėtis ir gilintis į krikščionybės ištakas, į tai, kaip ir kada ji buvo pradėta skelbti Lietuvoje, aptikau, jog krikščionybė pasiekė Lietuvą iš dviejų šaltinių: ją skelbė ne tik katalikų bažnyčia, Dievo šviesa ryškiau sušvito būtent Reformacijos vėjams pasiekus Lietuvą. Deja, dažnai tai tiesiog nutylima...

Bet, kaip Raštas sako, *kur Viešpaties Dvasia, ten laisvė* (2 Kor 3, 17). Tad Viešpaties Dvasios aplankytas žmogus išgyvena vidinę laisvę, gali laisvai pasirinkti nuoširdžiai tikėti ir religines tradicijas bei pasaulio tuštybę pakeisti sąmoningu tikėjimu. Mano viduje įvykę pokyčiai pradėjo tikrą reformaciją visose mano gyvenimo srityse: į šeimą grįžo sutarimas ir ramybė, Viešpats atstatė mano sveikatą ir, bėgant laikui, visi gyvenimo „sūkuriai“ tapo „džiaugsmo upėmis“. Nors gyvenime ir dabar pasitaiko įvairių audrų, bet nuo tos dienos mane stiprina tikėjimas, kad Jėzus Kristus visuomet yra ta patikima uola, į kurią galiu atsiremti.

Daug skaičiau. Ir įvairūs šaltiniai liudijo apie evangelikų skelbiamo Dievo Žodžio, dvasinės reformacijos įkvėptus teigiamus pokyčius Kristų savo Viešpačiu išpažinusių žmonių gyvenime. Manyje taip pat vyko Reformacijos įkvėpta vidinio žmogaus transformacija. Dabar Kristus man yra gyvenimas.

Dievas į gyvenimą ateina tada, kai to labiausiai reikia. Svarbu tik atverti Jam savo širdį.

Kas yra Atpirkėjas?

Vienintelis Atpirkėjas yra Viešpats Jėzus Kristus, amžinasis Dievo Sūnus, kuriame Dievas tapo Žmogumi ir pats prisiėmė bausmę už nuodėmę.

Nes yra vienas Dievas ir vienas Dievo ir žmonių Tarpininkas – žmogus Kristus Jėzus (1 Tim 2, 5).

Kodėl Kristus, Atpirkėjas, turėjo mirti?

Kadangi atpildas už nuodėmę – mirtis, Kristus savo valia mirė už mus, kad išlaisvintų mus iš nuodėmės galios ir bausmės už nuodėmę bei sutaikytų su Dievu. Tiktai Kristus savo atperkančiąja mirtimi vietoj mūsų išgelbėjo mus nuo pragaro ir pelnė mums nuodėmių atleidimą, teisumą ir amžinąjį gyvenimą.

Taip pat ir jus, kurie kadaise buvote svetimi ir priešiški savo protuose piktais darbais, Dievas dabar sutaikino mirtimi Jo žemiškajame kūne, kad pasirodytumėte Jo akyse šventi, tyri ir nekalti (Kol 1, 21–22).

Ar dėl Kristaus mirties visos mūsų nuodėmės gali būti atleistos?

Taip, nes Kristus mirdamas ant kryžiaus prisiėmė visą bausmę už mūsų nuodėmę; dėl Jo mirties Dievas maloningai įskaito mums Kristaus teisumą ir daugiau nebeprisimena mūsų nuodėmių.

Ta, kuris nepažino nuodėmės, Jis padarė nuodėmę dėl mūsų, kad mes Jame taptume Dievo teisumu (2 Kor 5, 21).

Kaip mes galime būti išgelbėti?

Tik tikėdami Jėzumi Kristumi ir Jo atperkančiąja mirtimi ant kryžiaus vietoj mūsų; ir nors mes nusikaltome nepaklusdami Dievui ir vis dar esame linke pasiduoti blogiui, Dievas vien tik iš savo malonės, ne dėl mūsų nuopelnų, įskaito mums tobulą Kristaus teisumą, kai atgailaujame ir patikime Kristumi.

Nes jūs esate išgelbėti malone per tikėjimą, ir tai ne iš jūsų – tai Dievo dovana, ir ne dėl darbų, kad kas nors nesigirtų (Ef 2, 8–9).

Kas yra tikėjimas Jėzumi Kristumi?

Tikėjimas Jėzumi Kristumi yra pripažinimas ir laikymas tiesa visko, ką Dievas apreiškė savo Žodyje, pasitikėjimas vien tik Juo dėl mūsų išgelbėjimo, kuris apreikštas Evangelijoje.

Esu nukryžiuotas su Kristumi. Ir daugiau ne aš gyvenu, o gyvena manyje Kristus. Ir dabar, gyvendamas kūne, gyvenu tikėjimu į Dievo Sūnų, kuris pamilo mane ir paaukojo save už mane (Gal 2, 20).

Jeigu mes atpirkti tik malone ir tik per tikėjimą, iš kur gauname tokį tikėjimą?

Visas dovanas mes gauname iš Kristaus per Šventąją Dvasią, tikėjimą – taip pat.

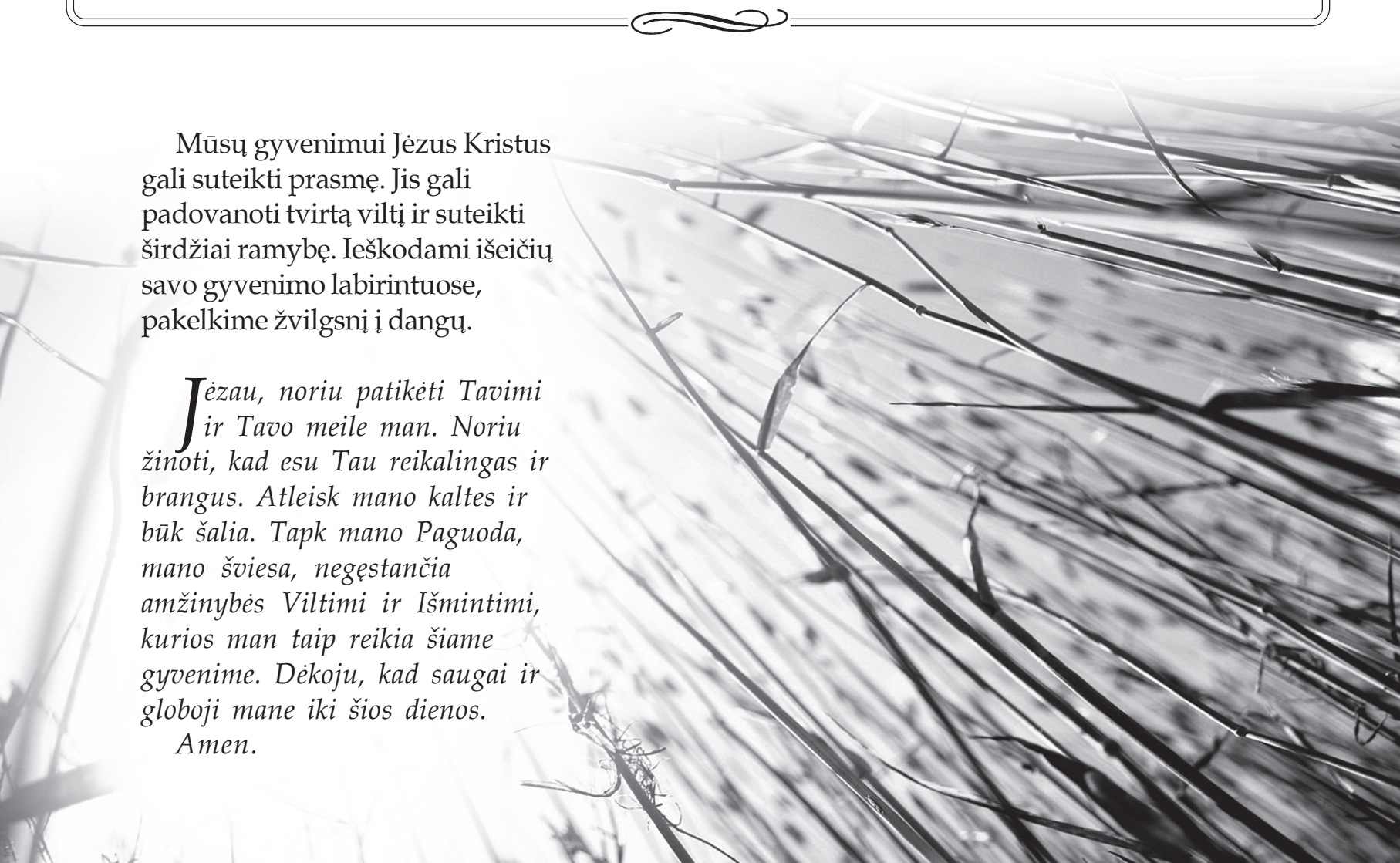
Bet kai pasirodė Dievo, mūsų Gelbėtojo, gerumas ir meilė žmonėms, Jis išgelbėjo mus ne dėl mūsų atliktų teisumo darbų, bet iš savo gailėstingumo, Šventosios Dvasios atgimdančiu ir atnaujinančiu nuplovimu. Jis mums dosniai išliejo tos Dvasios per mūsų Gelbėtoją Jėzų Kristų (Tit 3, 4–6).

Naujasis Miesto katekizmas

Mūsų gyvenimui Jėzus Kristus gali suteikti prasmę. Jis gali padovanoti tvirtą viltį ir suteikti širdžiai ramybę. Ieškodami išeičių savo gyvenimo labirintuose, pakelkime žvilgsnį į dangų.

Jėzau, noriu patikėti Tavimi ir Tavo meile man. Noriu žinoti, kad esu Tau reikalingas ir brangus. Atleisk mano kaltes ir būk šalia. Tapk mano Paguoda, mano šviesa, negėstančia amžinybės Viltimi ir Išmintimi, kurios man taip reikia šiame gyvenime. Dėkoju, kad saugai ir globoji mane iki šios dienos.

Amen.

TOMAS DIČIUS

Reformacija – Evangelijos žinios sugražinimas

Reformacija pakreipė Vakarų civilizacijos istorinę tėkmę nauja vaga, paskatindama reikšmingus pokyčius įvairiose kultūros srityse. Visgi pirminis ir svarbiausias XVI amžiuje kilusio judėjimo tikslas nebuvo kultūros atnaujinimas. Reformacija prasidėjo kaip krikščioniško tikėjimo atnaujinimo sąjūdis, siekęs visų pirma ganytojiškų tikslų. Vienas pirmųjų šio sąjūdžio *moto* buvo *Ad fontes* (iš lot. k. – „atgal prie šaltinių“), nusakantis įsitikinimą, kad XVI a. Bažnyčia privalo atsigręžti ir naujai atrasti pirmųjų amžių Bažnyčios palikimą, idant sugrįžtų tikėjimo gyvybingumas, pasišventimas, dvasinė jėga ir išmintis – savybės, charakterizuojančios ankstyvąją krikščionybę. Reformacijos pradininkai ieškojo autentiško krikščioniško tikėjimo mokymo, kuris nebūtų „užterštas“ vėlesnių amžių žmogiškais „papildymais“, siekė sugrąžinti neiškraipytą Evangelijos žinią (gr. k. *euangelion* – „geroji naujiena“) – tokia, kokią skelbė pats Jėzus ir Jo apaštalai.

Išgryninto, autentiško evangelinio mokymo paieškos procese reformatoriai naujai prikėlė kelis biblinius teologinius akcentus, kuriuos viduramžiška bažnyčia buvo užmiršusi. Apibūdinant šiuos Reformacijos akcentus dažnai pasitelkiamos penkios lotyniškos frazės, nusakančios svarbiausius Reformacijos šūkius: *Sola Scriptura* – „vien tik Raštas“, *Sola fide* – „vien per tikėjimą“, *Sola gratia* – „vien per malonę“, *Solus Christus* – „vien tik Kristus“, *Soli Deo gloria* – „vienam Dievui garbė“. Šių penkių postulatų autorystė ir konkreti sukūrimo data nėra žinoma; akivaizdu tik tai, kad jie buvo suformuluoti Reformacijos proceso įkarštyje, norint paprastai ir populiariai nusakyti reformuoto mokymo gaires.

Šūkis *Sola Scriptura* – „vien tik Raštas“ – gimė siekiant apibrėžti požiūrį į Šventojo

Rašto ir Bažnyčios tradicijos santykį. Šis terminas ikūnijo protestą ne prieš Bažnyčios paveldą apskritai, bet prieš viduramžiškos bažnyčios tradicionalizmą, kai tradicijos autoritetas prilyginamas Rašto autoritetui. Bibliją reformatoriai paskelbė prioritetine norma, pagal kurią galima patikrinti bet koki tradicinį mokymą. Vormso teisme imperatoriaus ir bažnytinės hierarchijos atstovų akivaizdoje reformų pradininkas Martynas Liuteris savo apsigynimo kalboje apeliavo į Raštą kaip į vienintelį aukščiausiąjį autoritetą bei paaiškino, kodėl kitas šaltinis – bažnytinė tradicija – negali turėti tokio pačio autoriteto:

„Jei manęs neįtikinsite remdamiesi Šventojo Rašto liudijimu ir nenuginčijamais proto argumentais – nes popiežių ar susirinkimų autoriteto nepripažįstu, kadangi jie dažnai klydo ir vienas kitam prieštarauja, – aš nesutiksiu [atsižadėti įsitikinimų], kadangi mano sąžinė paklūsta Dievo Žodžiui. Aš negaliu ir neatsižadu nieko, nes elgtis prieš sąžinę yra neteisinga ir nesaugu. Čia aš stoviu. Negaliu kitaip. Dieve, padėk man. Amen.“

Tikrasis krikščioniškas tikėjimas gimsta, auga ir duoda vaisių tik tada, kai žmogus asmeniškai išgirsta, susipažįsta ir gerai įsisąmonina Evangelijos tiesas. Todėl Bibliją reformatoriai įvardijo pagrindiniu kelrodžiu tikėjimo kelyje, kiekvieno krikščionio pagrindiniu tikėjimo vadovu. Šventojo Rašto skaitymas, supratimas ir įsiminimas tapo ne vien tik kiekvieno krikščionio teisė, bet ir pareiga. Anksčiau (iki Reformacijos) buvusi vien dvasininkų knyga, Bibliją tapo visų žmonių knyga. Dėl Reformacijos daugelis galėjo prisitarti prie pagrindinio dieviškos tiesos šaltinio be kunigų leidimo ir tarpininkavimo.

Ši reformatorių giluminė nuostata, nusakoma šūkiu *Sola Scriptura*, paliko

reikšmingą ir neišdildomą pėdsaką ir Lietuvos istorijoje – įkvėpė Martyną Mažvydą išleisti pirmąją lietuvišką knygą *Katekizmas*. Šio projekto sumanymo tikslas buvo supažindinti kiekvieną lietuvių su Šventojo Rašto tiesomis gimtąja kalba. Mažvydas knygos įžangoje kreipiasi į bažnyčių ganytojus, ragindamas juos mokyti Dievo Žodžio tiesų, skelbti Evangelijos žinią bei išreiškia asmeninį troškimą, kad visi žmonės be išimties galėtų „priesti prie šventenybių“ – Evangelijos tiesų pažinimo:

„Kai kurie per daug griežtai apriboja Šventojo Rašto turėjimą, jį skirdami tik kunigų šeimai, o neskirdami liaudžiai <...> Tačiau ši neteisybė yra nepakenčiama. Sakykite, ar begali būti kas neteisingiau, kaip atstumti liaudį nuo visiems priklausomų šventenybių, nuo kurių negali būti atstumtas nė vienas žmogus, nepatirdamas nuostolio savo sielai ir amžinajam gyvenimui. Kurios gi šventenybės yra bendresnės, kurios reikalingesnės žmonėms už dangiškąjį mokslą? Juk jis tik vienas, tarytum koks vieškelis, visiems lygiai ir nustato, ir parodo tikrą amžinojo išganymo kelią.“

Evangelija – iš dangaus atėjęs apreiškimas, neįkainojama žmonijai suteikta šventenybė, pradžioje buvo patikėta apaštalų bažnyčiai. Tačiau vėlesnės kartos šio paveldo negauna iš „pirmųjų rankų“, t. y. Evangelija „nenukrenta“ tiesiai iš dangaus kiekvienai naujai kartai, bet atrandama visų pirma Biblijoje – užrašytame Dievo Žodyje. Įvairiais laikmečiais taip pat skelbiamos įvairios „kitokios evangelijos“ (2 Kor 11, 4); ne kiekviena „gera žinia“ atitinka apaštalų paliktą autentišką Evangeliją. Idant šis dieviškas turtas – biblinė Evangelija – taptų paveldėjimu skirtingų laikmečių krikščionims, kiekvienoje kartoje Bažnyčia privalo uoliai ir rūpestingai gilintis į Šventąjį Raštą ir suteikti galimybę kiekvienam žmogui prisitarti prie Dievo Žodžio lobyno. Būtent tokią nuostatą išreiškė Reformacijos šūkis *Sola Scriptura*.

Likusieji keturi iš minėtų penkių Reformacijos postulatų nusako svarbius Šventajame Rašte atskleistos Evangelijos žinios akcentus. Šių keturių akcentų prasmę galima išreikšti vienu sakiniu: „Žmogus gali būti išgelbėtas iš amžinos pražūtis vien iš Dievo malonės (*Sola gratia*), neatsižvelgiant į žmogaus nuopelnus, bet vien per tikėjimą (*Sola fide*) Kristaus nuopelnais – Jo atperkančia auka (*Solus Christus*); visa šlovė dėl šio išgelbėjimo turi būti priskirta vien tik Dievui (*Soli Deo gloria*), nes tik Jis yra vienintelis išgelbėjimo iniciatorius ir užbaigėjas.“

Šūkis *Sola fide* moko apie tikėjimo pirmenybę darbų atžvilgiu – išteisinimas suteikiamas vien tik per tikėjimą, o ne nusipelnomas laikantis Dieviško Įstatymo

nuostatų. Liuteris šiai išteisinimo vien per tikėjimą doktrinai paskyrė centrinę vietą krikščioniško mokymo sistemoje, ją įvardijo pamatu, ant kurio stovi arba krenta bažnyčia. Jis tvirtai pasiryžo nesitraukti nuo šio pamato, net jei griūtų dangus ir žemė. Tokį įsitikinimą suformavo ir jo asmeninė vienuoliška patirtis. Ilgą laiką būdamas augustijonų vienuolino nariu, jis vadovavosi pasaulėžiūra, kuri paskirsto darbus bei nuopelnus ir Dievui, ir žmogui. Ypatingu vienuolišku uolumu, pastangomis ir nuosavu teisumu jis bandė užsitarnauti Dievo palankumą ir atleidimą, tačiau vis giliau grimzdo į nusivylimą, o nesibaigiantis kaltės jausmas vis labiau gniuždė sielą. Pačių didžiausių dievotumo pastangų nepakako pasiekti tikrą vidinę ramybę, taiką ir vienybę su Dievu. Tapęs teologijos daktaru, Liuteris su dideliu užsidegimu ėmė studijuoti Šventąjį Raštą, ypatingai *Laišką romiečiams*. Netikėtai jo dėmesį patraukė apaštalo Pauliaus teiginiai, atskleidžiantys tikėjimo ir išteisinimo sąsajas: [Evangelija] yra Dievo jėga išgelbėti kiekvienam, kuris tiki <...> joje apsirėškia Dievo teisumas iš tikėjimo į tikėjimą, kaip parašyta: „Teisusis gyvens tikėjimu“ (Rom 1, 16–17); Mes įsitikinę, kad žmogus išteisinamas tikėjimu, be įstatymo darbų (Rom 3, 28). Ką žmogus gali padaryti, kad taptų išteisintas? Laikytis visų bažnyčioje prisakytų religinės disciplinos nuostatų? Daryti gerus darbus? Stengtis vykdyti visus Įstatymo paliepiamus? Ne! Užtenka vien tik tikėti, kad dėl Kristaus atperkančios aukos, dėl to, kad Kristus kentėjo bausmę už mūsų nuodėmes, Dievas dovanoja išteisinimą. Užtenka išgirsti ir patikėti Evangelijos žinia! Minėtas atradimas buvo didžiausias lūžis Liuterio tikėjimo kelyje. Naujai atrasto požiūrio patvirtinimą vėliau jis aptiko ir ankstyvosios Bažnyčios Tėvų raštuose (ypatingai A. Augustino).

Liuteris teigė, kad biblinis tikėjimas iš esmės yra pasitikėjimas maloningu Dievu, kuris duoda pažadus ir juos įvykdo; tikintieji „turi būti tikri, kad Tas, kuris pažadėjo atleisti visiems, kas tik išpažins savo nuodėmes, kuo ištikimiausiai įvykdys savo pažadą“. Kitas žymus XVI a. reformatorius Jonas Kalvinas pateikė panašų tikėjimo apibrėžimą: „Tikėjimas yra pastovus ir užtikrintas dieviško palankumo mums žinojimas, kuris yra pagrįstas maloningo Dievo pažado Kristuje tiesa ir kuris yra apreikštas mūsų protui bei užantspauduotas mūsų širdyse Šventąja Dvasia.“

Apibūdindamas viduramžišką bažnyčią Liuteris teigė, kad ji pamiršo biblinį mokymą apie Dievo malonę, nes pradėjo akcentuoti žmogaus nuopelnus ir sugebėjimus. Nors mokyme ir buvo užsimenama apie Dievo malonę, tačiau šalia jos žmogaus darbai taip pat vaidino ne mažiau reikšmingą

vaidmenį. Anot reformatorių, tokia „kompromisinė“ pozicija neatitiko tikros Evangelijos mokymo. Reformatoriška *Sola gratia* maksima bekompromisiškai atmeta bet kokius žmogaus nuopelnus ir pabrėžia vien tik Dievo malonę. Anot reformatorių, žodis „malonė“ yra labai svarbus terminas, padedantis atskirti teisingą Evangeliją nuo klaidingos. Terminą „malonė“ galima paaiškinti labiau suprantamu žodžiu „dovana“: malonė – tai Dievo dovana žmogui, kuris visiškai jos nenusipelne, nes ir neturi gebėjimų jos nusipelnyti.

Taip pat svarbu atkreipti dėmesį į Reformacijos šūkiuose atsikartojanti žodį *sola* – reiškiantį „vien tik“. Reformatoriai griežtai puoselėjo teocentrišką požiūrį, priešpastatydami paties Dievo maloningą išgelbėjimo darbą žmogiško nuosavo teisumo pastangoms. Išgelbėjimas nuo pradžios iki pabaigos priklauso vien tik (*sola*) nuo Dievo veiksmų ir jokių būdu nėra jokių žmogaus pasiekimų lemiamas.

Šūkis *Solus Christus* teigia, kad Kristus yra vienintelis tarpininkas tarp Dievo ir nuodėmingo žmogaus, vienintelis Gelbėtojas, ir kad išgelbėjimas imanomas tikint vien Juo. Dievas išgelbėja nusidėjėlių atsizvelgdamas vien tik į tai, ką padarė Kristus. Kalvinas sakė: „Visas mūsų išganymas, visa, kas su tuo susiję, yra nulemta vien Kristuje. Todėl ir negalime nė trupučio nukrypti kur kitur. Jei ieškome išganyimo, tai jau pats Jėzaus vardas mums sako – išganymas priklauso nuo Jo!“

Kristaus kryžius tapo tuo tiltu, nutiestu per dvasinę prarają, kuri atskiria puolusią žmoniją nuo švento Dievo. Kiekvienas žmogus nuolatos laužo Dievo įstatymus, nuolatos daro įvairiausius nuodėmes, kurios ir sukūrė šią neperžengiamą prarają. Biblija moko, kad kiekvienas turime nuodėmingą prigimtį, mūsų valia yra pažeista ir mes negalime laisvanoriškai rinktis vien tik geri, nugyventi tokią gyvenimą, kuris priimtinas Dievui. Apaštalas Paulius primena tikintiesiems, kad jie buvo dvasiškai „mirę nusikaltimais ir nuodėmėmis“ (Ef 2, 1). Dėl šios priežasties joks žmogus negali tapti savo paties išgelbėjimo autoriumi ir netgi bendraautoriumi. Evangelija teigia, kad Dievas Jėzaus asmenyje turėjo tapti žmogumi, kad tobulai išpildytų visus įstatymo reikalavimus ir vietoje nusikaltusio žmogaus prisiimtų ir iškęstų visą bausmę. Pats Dievas ėmėsi iniciatyvos ir tobulai įvykdė gelbėjimo misiją, todėl kitas Reformacijos šūkis *Soli Deo gloria* moko, kad už šį išgelbėjimą ir už bet kokias kitas malones žmogus turi dėkoti vien tik Dievui, šlovinti vien tik Jį. Šis šūkis tapo daugelio protestantų gyvenimo *moto*. Pavyzdžiui, kompozitorius J. S. Bachas savo

muzikinius kūrinius pasirašinėjo santrumpa *S. D. G. (Soli Deo gloria)*. Šis *moto* taip pat teigia, kad visas gyvenimas skirtas nugyventi Dievo šlovei; bet kokia krikščionių veikla turėtų būti pašvęsta Jam, nes Dievas gali būti pašlovintas ne vien tik bažnyčios susirinkime, bet ir profesiniame darbe, šeimoje ir visose kitose gyvenimo srityse. Šis gyvenimo pašventimas kyla iš dėkingumo Dievui, suvokiant, kokia didelė Jo malonė, o ne iš noro nusipelnyti Jo palankumą ar nuosavu teisumu įgyti išgelbėjimą.

Jokiu būdu negalima teigti, kad reformatoriai mokė tikinčiuosius visiškai nekreipti dėmesio į darbus, į gyvenimo būdą, į moralę. Jie nepritarė antinominei (t. y. įstatymams prieštaraujanciai) nuostatai, nenubraukė Dievo Įstatymo reikšmės. Reformatoriai buvo įsitikinę, kad tikėjimas yra gyvybinė jėga, įgalinanti žmogų keisti savo elgesį, gyvenimo būdą. Tikėjimas yra malonės vaikas ir gerų darbų tėvas. Visgi reformatoriškos maksimos akcentuoja, kad geri darbai nėra išgelbėjimo sąlyga, bet tik jį lydintis įrodymas. Darbai pajungiami tikėjimui ir jie vertinami pagal kokybę, o ne pagal kiekybę. Darbai yra medžio vaisiai, bet ne šaknis.

Minėtus Evangelijos žinios akcentus galima atrasti ir pirmojoje lietuviškoje knygoje. Reformatorius M. Mažvydas savo kūrinyje taip pat skelbė biblinę Evangeliją:

„<...> mokykimės nedėti vilčių į savo jėgas ir atminkime, kad nėra nė vieno mirtingojo, kuris galėtų parodyti tokį klusnumą, kokio reikalauja [Dievo] Įstatymas <...> Juk Jis visus, kurie Juo pasitiki, išperka nuo įstatymo prakeikimo, nuo Dievo pykčio, nuo pasmerkimo amžinąja mirtimi ir visa tai – veltui [vien tik malonę], nekeldamas jokių sąlygų ir nematuodamas, kokio vertingumo buvo ankstesnieji ar vėlesnieji darbai.“

Drąsiai galima teigti, kad XVI a. Reformacija buvo judėjimas, kurio pradinis ir svarbiausias tikslas buvo priminti autentišką biblinę Evangelijos žinią, paskelbti ją savajai kartai, sugrąžinti ir įtvirtinti ją Bažnyčioje. Ši tikslą ir atsispindi penki pagrindiniai Reformacijos šūkiu. Šūkis *Sola Scriptura* nurodo, kad tikrosios, neiškraipytos Evangelijos žinios pirmiausia reikėtų ieškoti ir ją atrasti Šventajame Rašte, kuris yra pagrindinis kiekvieno krikščionio tikėjimo kelrodis. Šventasis Raštas atskleidžia Evangeliją – Gerąją Naujieną, kuri skelbia, kad vien per tikėjimą (*Sola fide*) vien tik Kristumi ir Jo atperkančia auka (*Solus Christus*), vien tik iš Dievo malonės (*Sola gratia*) nuodėmės pavergtam žmogui suteikiamas išgelbėjimas iš pražūties, santykių su Dievu atstatymas ir amžinasis gyvenimas. Visa šlovė už tai priklauso vien tik Dievui – *Soli Deo gloria!*

R reformacijai 500 1517 / 2017

RENGINIAI:

• Balandžio 8 d.

Šiaulių universiteto bibliotekoje (Vytauto g. 84) – seminaras jaunimui, skirtas Reformacijos jubiliejui, su istoriku doc. dr. Deimantu Karveliu.

• Balandžio 22 d. 16 val.

Ansamblio „Chiaroscuro“ koncertas „1547. Radvilos ir Žygimantas Augustas. Dvaro muzika“
Koncertas vyks Biržų pilies rūmų Bibliotekos salėje (Radvilos g. 3, Biržai). Koncertas priklauso muzikinių renginių ciklui „Baroko pavasaris Biržuose“, kuris šiemet skirtas Reformacijos sukakčiai paminėti.

• Gegužės 27 d.

Rytinės ekumeninės pamaldos Šilutės evangelikų liuteronų bažnyčioje (Lietuvinių g. 21, Šilutė) „Už miestą ir miestiečius“. Į pamaldas kviečiami visų Šilutėje veikiančių krikščioniškų konfesijų dvasininkai ir tikintieji.

• Gegužės 31 d.

Mokslinė-praktinė konferencija „Reformacijos žinia Lietuvai – Mažosios Lietuvos sodyba Lietuvos liaudies buities muziejuje“. Konferencija vyks Liaudies buities muziejuje (L. Lekavičiaus g. 2, Rumšiškės, Kaišiadorių r.), registracija – iki gegužės 29 d. Daugiau informacijos www.reformacija500.lt arba www.llbm.lt

• Birželio 16–17 d. naktis –

Kultūros naktis Vilniaus evangelikų reformatų bažnyčioje (Pylimo g. 18).

• Birželio 17 d.

Vasaros festivalio „Muzikinė verdinė“ koncertas Reformacijos metams paminėti Šilutėje
Dalyvaus valstybinis choras „Vilnius“ (solistas L. Mikalauskas, aktorius V. Rumšas), dainininkai iš visų Lietuvos evangelikų liuteronų parapijų, choras iš Vokietijos Lipės krašto, Šilutės chorai ir kt. Koncertas vyks Šilutės evangelikų liuteronų bažnyčioje (Lietuvinių g. 21, Šilutė).

• Rugsėjo 18–20 d.

Vilniaus bažnyčioje „Tikėjimo žodis“ (Gilužio g. 15) – Vienybės konferencija su svečiu iš JAV Darylu McCarthy.

• Rugsėjo 7–9 d.

Klaipėdos universitete (H. Manto g. 84) – Tarptautinė mokslinė konferencija „Reformacijos idėjų atgarsiai tarp Gdanskio ir Talino. Kultūrinio transfero ypatumai“. Konferencija organizuoja Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas.

• Rugsėjo 15–17 d.

„Reformacijos palikimas Kėdainiuose ir Lietuvoje“ (Europos paveldo dienos) Rugsėjo 15 d. Kėdainių Daugiakultūriame centre (Senosios Rinkos a. 12, Kėdainiai) –

renginys „Reformacija Kėdainiuose: lietuviybės, kultūrinės ir religinės tolerancijos pamokos“, pranešėja kraštiečių žurnalistė Vitalija Morkūnienė.

Rugsėjo 16 d. pažintinė ekskursija tema „Reformacijos istorija nuo XVI a. iki XX a.“ po evangelikų liuteronų bažnyčias (Lietuviškos raštijos keliais). Pranešėjas žurnalistas, istorikas Tomas Pavilanskas-Kalvanas.

Rugsėjo 17 d. Ekskursija po Kėdainių senamiestį „Reformacijos atspindžiai Kėdainių senamiestyje“, renginys Kėdainių reformatų bažnyčioje „Reformacijai – 500: istorijos ir teologijos pėdsakais Lietuvoje“, pranešėjai Lietuvos evangelikų reformatų Sinodo kuratorius, teologas Holgeris Lahayne ir LEU Humanitarinio ugdymo fakulteto doc. dr. Deimantas Karvelis.

• Spalio 6–7 d.

Mokslinis seminaras „Reformacija ir kultūrų komunikacija Rytų Prūsijoje“ (Neringoje). Renginį organizuoja VšĮ Thomo Manno kultūros centras (Skrudynės g. 17, 93123 Neringa), www.mann.lt

• Spalio 14 d. 13 val.

Šiaulių valstybinėje kolegijoje (Aušros al. 40) – konferencija „Reformacija ir šiandiena“. Dalyvauja Evangelikų liuteronų bažnyčios vyskupas Mindaugas Sabutis, istorikas doc. dr. Deimantas Karvelis ir teologė dr. Lina Toth.

• Lapkričio 17 d.

Mokslinė konferencija Lietuvių literatūros ir kalbos institute (Antakalnio g. 6, Vilnius) „Reformacija ir senoji Lietuvos raštija“. Konferencija skiriama Reformacijos 500 metų sukakčiai ir kartu – Jono Berento (1667–1737), Prūsų Lietuvos liuteronų kunigo, religinių leidinių vertėjo ir redaktoriaus gimimo 350 metų jubiliejui.

Daugiau informacijos

www.reformacija500.lt arba www.liti.lt/

Informacijos apie Lietuvos evangelines bendruomenes ieškokite svetainėse www.reformacija500.lt, www.liuteronai.lt, www.ref.lt, www.evangelija.lt

